

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Commentaria et disputationes scholastica in Summam D.
Thomae Aquinatis**

Nazarius, Johannes P.

Coloniae, 1621

Articvlvs I. Vtrum proceßio sit in diuinis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82303](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82303)

possunt probari secundum communem rationem credibilis, ut docet S. Tho. 2. 2. q. 1. a. 4. ad 2. ubi ait, ea quae sunt fidei posse videri sub communi ratione credibilis, non tamen in particulari posse demonstrari. Ex quibus facile colligitur, quae & qualis esse debeat tam audientis, quam docentis intentio in hoc tractatu de SS. Trinitate. Nam cum Personarum origines, relationes ac distinctiones non sint ex ijs, quae naturali ratione, ex creaturarum cognitione consequi possumus; sed de eorum ordine, quae à Patre luminum supra omnem humanam mentis intelligentiam sunt reuelata, ut aperte testatur Dominus Matth. 16. *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi; sed Pater meus, qui in caelis est, non erunt à Doctore querenda; nec ab auditoribus expectanda demonstrationes*, quibus praedicta ex notioribus & quasi immediatis principijs concludantur; sed illud nobis in primis propositum esse debet, ut ex diuinarum litterarum oraculis & sacrorum Conciliorum definitionibus ac Sanctorum Patrum testimonijs cognoscamus, quid certa fide singulis huius altissimi mysterij credere debeamus. Deinde ut cum D. Tho. nonnullas rationes & exempla proferamus, quibus praedicta esse euidenter credibilia demonstramus, & ea esse vera probabiliter ostendamus, ut humanae mentis imbecillitatis succurramus. Tertiò ut ex ijs quae fidei sunt in hoc mysterio, quaedam alia syllogistico discursu deducamus. Postremò, ut expositis fidei principijs & deductis conclusionibus oppositos errores confutemus.

Ordo articulo-
rum.

Est igitur prima quaestio de processione diuinarum personarum, quam S. Thomas in quinque distinguit articulos; in quorum primo de processione disputat in communi, tractans simul an sit & quid sit; deinde ad eius species, siue modos descendens de ea primò tractat, quae actio est intellectus, eamque verè & propriè generationem esse demonstrat; deinceps in 3. a. aliam, quae actio voluntatis est, ex naturae diuinæ, prout intellectualis est, ratione deducit. in 4. a. vero art. eam formaliter distinguit à processione, quae est secundum intellectum; & tandem ad doctrinam complementum apponit 5. a. de numero processionum.

ARTICVLVS I.

Utrum processio sit in diuinis.

160
1. dist. 13. a. 1.
Et 4. cont. c.
m. Et po. q.
20. a. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod in Deo non possit esse aliqua processio. Processio enim significat motum ad extra: sed in diuinis nihil est mobile, neque extraneum. Ergo neque processio.

2. Præterea. Omne procedens est diuersum ab eo, à quo procedit. Sed in Deo non est aliqua diuersitas, sed summa simplicitas. Ergo in Deo non est processio aliqua.

3. Præterea. Procedere ab alio, videtur rationi primi principij repugnare: sed Deus est primum principium, ut supra ostensum est. Ergo in Deo processio locum non habet.

Sed Contra est, quod dicit Dominus Ioann. 8. Ego ex Deo processi.

Respondetur. Dicendum, quod diuina Scriptura in rebus diuinis nominibus ad processionem pertinentibus vtitur. Hæc aut processionem diuersi diuersimodè acceperunt. Quidam. n. acceperunt hæc processionem, secundum quod effectus procedit à causa. Et sic accepit Arius, dicens filium procedere à patre, sicut primam eius creaturam: & Spiritum sanctum procedere à Patre, & Filio, sicut creaturam vtriusque. Et secundum hoc, neque Filium, neque Spiritum

A sanctus esset verus Deus. Quod est contra id, quod dicitur de filio. 1. Ioan. vlt. Ut simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus. Et de Spiritu sancto dicitur 1. Cor. 3. Nescitis, quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti: templum autem habere solus Deus est. Alij vero hanc processionem acceperunt, secundum quod causa dicitur procedere in effectum, in quantum vel mouet ipsum, vel similitudinem suam ipsi imprimit. Et sic accepit Sabellius dicens, ipsum Deum Patrem Filium dici, secundum quod carnem assumpsit ex Virgine: & eundem dicit Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat, & ad vitam mouet. Huic autem acceptioni repugnant verba Domini de se dicentis. Ioan. 5. Non potest facere à se Filius quicquam, & multe alia, per quae ostenditur, quod non est ipse Pater, qui Filius. Si quis autem diligenter consideret, vterque accipit processionem, secundum quod est ad aliquid extra. Vnde neuter posuit processionem in ipso Deo. Sed, cum omnis processio sit secundum aliquam actionem, sicut secundum actionem, quae tendit in exteriorem materiam, est aliqua processio ad extra, & secundum actionem, quae manet in ipso agente, attenditur processio quaedam ad intra. Et hoc maxime patet in intellectu, cuius actio, scilicet intelligere manet in intelligente. Quicumque autem intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectus, quae proueniens, & ex eius notitia procedens. Quam quidem conceptionem vox significat, & dicitur verbum cordis, significatum verbo vocis. Cum autem Deus sit super omnia, ea quae in Deo dicuntur, non sunt intelligenda secundum modum inferiorum creaturarum, quae sunt corpora, sed secundum similitudinem superiorum creaturarum, quae sunt intellectuales substantiae, à quibus etiam similitudo accepta deficit à representatione diuinorum. Non ergo accipienda est processio secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causae in exteriorem effectum, ut calor à calefaciente in calefactum: sed secundum emanationem intelligibilem, ut potè verbi intelligibilis à dicente, quod manet in ipso. Et sic fides Catholica processionem ponit in diuinis.

Ad Primum ergo dicendum, quod obiectio illa procedit de processione, quae est motus localis, vel quae est secundum actionem, tendentem in exteriorem materiam, vel in exteriorem effectum: talis autem processio non est in diuinis, ut dictum est.

Ad Secundum dicendum, quod id, quod procedit secundum processionem, quae est ad extra, oportet esse diuersum ab eo, à quo procedit. Sed id, quod procedit ad intra processu intelligibili, non oportet esse diuersum; immò quanto perfectius procedit, tanto magis est vnum cum eo, à quo procedit. Manifestum est enim, quod quanto aliquid magis intelligitur, tanto conceptio intellectualis est magis intima intelligenti, & magis vnum. Nam intellectus secundum hoc, quod actum intelligit, & secundum hoc fit magis vnum cum intellectu. Vnde, cum diuinum intelligere sit in fine perfectionis, (ut supra dictum est) necesse est, quod verbum diuinum sit perfectè vnum cum eo, à quo procedit absque omni diuersitate.

Ad Tertium dicendum, quod procedere à principio, ut extraneum, & diuersum, repugnat rationi primi principij: sed procedere ut intimum, & absque diuersitate per modum intelligibilem, includitur in ratione primi principij. Cum enim dicimus edificatorem principium domus in ratione huius principij, includitur conceptio sue artis, & includeretur in ratione primi principij, si edificator esset primum principium. Deus autem, qui est primum principium rerum, comparatur aut ad res creatas, ut artifex ad artificiatas.

1. cor. ar. 5.

2
215

q. 14. a. 2.

153

Sen-

Sensus quaestii.

QUATVOR explicat Cai. inscriptionis vocabula. Primum est processio; cuius significatio multiplex declaratur in corpore, & latius de potent. q. 10. a. 1. Sumitur aut hic communiter, prout abstrahit à quolibet processionis modo spirituali naturae congruente; localis. n. & quævis corpora processio ex perfecta simplicitate, de qua supra qu. 3. remouetur à Deo. Sermo itaque est de processione spirituali communiter sumpta; ut hic etiam adnotauit Sylu. Secundum est verbum illud, sit, quo significatur esse, ut distinguitur contra intelligi, id est esse secundum rem, distinctum ab esse secundum rationem. Tertium est dictio, in, quæ denotat inexistentiā, non causalem aut virtuale, sed formalem, atque ideo formaliter sumitur. Postremum est illud nomen diuinum quo significantur ea, quæ diuina sunt essentialiter, & non participatiue tantum; ut patet ex forma propositæ dubitationis in principio; sic enim ait: *Videtur, quod in Deo non possit esse aliqua processio*; idem ergo significant duæ dictiones illæ, scilicet diuinis & Deo; constat autem nomen Dei propriè sumptum naturam essentialiter diuinam significare.

Forma Textus.

RESPONDET primò S. Tho. conclusionem generali; cui omnes tam Catholici, quam Hæretici consentiunt; secundo refert duos extremos errores circa modum specialem processionis & eos confutat; tertio determinat veritatem.

CONCL. generalis est: *Sacra scriptura in rebus diuinis, quæ scilicet essentialiter sunt diuina, videtur nominibus ad processionem pertinentibus.* Loca sacrae Scripturae plurima sunt; præcipuus est ille, quem allegat S. Tho. in arg. Sed contra, ex 1o. d. c. vbi Dominus ait: *Ego ex Deo processi*, & c. 15. Spiritus veritatis, qui à patre procedit, & Eccl. 24. Sapientia genita de seipsa ait: *Ego ex ore*, (id est intellectu) altissimi prodiu primogenita ante omnem creaturam, & Mich. 5. de Messia dicitur: *Egressus eius à principio, à diebus æternitatis*; & præterea, ea omnia loca, in quibus sermo fit de missione Filij à Patre, & de missione Spiritus à Patre & Filio, ad processionem pertinent.

Secundo loco refert S. Tho. duos errores circa specialem modum processionis. Primus error fuit Arrij, secundus Sabellij, & primò singulos confutat, deinde simul ambos. Arrij itaque hæreticus diuinam processionem, de qua sacra littera loquuntur, eam esse interpretatus est, secundum quam effectus à sua causa procedit; Dixit enim Filium à Patre procedere tanquam primam eius creaturam, & Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere, sicut creaturam vtriusque. Contra hunc errorem argumentatur S. Tho. Quia ex dicta opinione sequeretur, quod neque Filius, neque Spiritus S. esset verus Deus; at hoc aduersatur sacris litteris; ergo falsa est dicta sententia. Probatur minor primò quoad filium. Nam 1o. Io. vlt. dicitur: *Ut simus in vero filio eius, hic est verus Deus*; deinde quoad Spiritum sanctum ex 1. Cor. 3. *Nescitis, quia mensura vestra templum sunt Spiritus sancti*; templum autem habere solius est Dei. Alius error fuit Sabellij; qui diuinam processionem, de qua loquuntur sacra Scriptura, interpretatus est de ea processione, qua causa dicitur in effectum procedere, inquantum vel mouet ipsum, vel illi similitudinem suam imprimit; dixit enim Deum Patrem dici Filium, secundum quod carnem assumpsit ex Virgine, & eundem dici

A Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat & ad vitam mouet; hunc errorem impugnat D. Tho. auct. Domini Ioan. c. 5. vbi dicitur: *Non potest à se facere filius quicquam*, & alijs auctoritatibus, quibus ostenditur non esse eundem Patrem, qui Filius Tandem S. Thom. vtrumque errorem simul impugnat dicens in hoc vtrumque errare, quod neuter posuit processionem, in ipso Deo, sed vterque accepit processionem, secundum quod est in aliquid extra.

Ultimò determinat veritatem. Circa quam primò distinguit, secundò probat alterum membrum, tertio preponit conclusionem, & probat. B Distinctio est: *Duplex est processio, quædam ad extra, & quædam ad intra; probatur.* Omnis processio est secundum aliquam actionem; at duplex est actio, vna scilicet quæ tendit in exteriorem materiam, & alia, quæ manet in ipso agente; ergo duplex etiam est processio; vna quæ attenditur secundum actionem ad extra; alia secundum actionem ad intra. Probat autem specialiter S. Thom. esse quædam processionem ad intra ex actione intellectus, quæ est intelligere quod manet in agente, tali ratione: Quicumque intelligit ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectiua proueniens, & ex eius notitia procedens; quam conceptionem vox significat & dicitur verbum cordis, significatum verbo vocis; ergo est quædam processio ad intra secundum actionem, quæ manet in agente.

SECUNDA CONCL. est; *In diuinis accipienda est processio secundum emanationem intelligibilem*; Probatur; quæ in Deo dicuntur, non sunt accipienda secundum modum infimarum creaturarum, quæ sunt corpora; sed secundum similitudinem supremarum creaturarum, quæ sunt intellectuales substantiæ; ergo in diuinis non est accipienda processio, secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causæ in exteriorem effectum, ut calor à calefaciente in calefactum; sed secundum emanationem intelligibilem, ut potè verbi intelligibilis à dicente, quod manet in ipso. Antecedens probatur; quoniam Deus est super omnia. Consequens euidens est; quoniam emanatio intelligibilis conuenit supremis creaturis secundum earum nobilissimum gradum & operationem.

Expositio Textus.

ERRORES Arrij & Sabellij latissime confutat S. Thom. in 4. cont. Gent. a cap. 5. vsque ad 11. inclusiue. De quibus etiam & alijs hæreticorum nostri temporis erroribus circa consubstantialitatem & distinctionem Personarum SS. Trinitatis, hic vberimè disputant Barthol. Torres, Bannes. Zumell. Molin. Valent. & Vasq. ad 5. artic. & Suarez libr. 2. & 3. de Trinitatis mysterio.

Aduerte præterea, non solum primam sed etiam secundam conclusionem certa fide tenendam esse, contra prædictos errores. Nam Filius à Patre procedit, & in ipso manet, sicut ipse de seipso ait 1o. 14. *Ego in Patre, & Pater in me est.* Quod etiam D. Athanasius in expositione fidei intellexit significari in illis verbis Ioan. 1. *Vniuersus, qui est in sinu Patris, ipse enarraui.* Quod aperte significatur in illis verbis eiusdem capituli: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Quod idem de Spiritu sancto credendum est, cum procedat

vni-
ver-
bie
ille-
sic.

A 2

cedat

cedat secundum actionem immanentem, quæ est velle siue diligere.

Processio quid sit.
Processio est etiam origo & propria ratio huius nominis processio, prout ad diuina transfertur; & origo quidem late & eleganter aperitur à D. Th. de ver. q. 10. a. 1. Ratio vero, siue descriptio processionis, quam de duabus in Trinitate personis confitemur, hæc esse potest: Processio est origo siue emanatio passiva, secundum rationem formalem actionis immanens diuine personæ ab alia vel ab alijs. Dicitur origo siue emanatio; vt significetur vera, & realis productio; additur verò passiva, vt distinguatur ab actiua productione, qua Pater generat Filium, quæ generatio actiua nuncupatur; & ab actiua spiratione, qua Pater, & Filius spirant Spiritum S. Vltima verò particula, videl. ab alia, vel ab alijs, duas distinctas significat, vno processionis vocabulo comprehendere, diuinarum personarum origines, nimirum Filij, qui à Patre solo est, & Spiritus S. qui est à Patre, & Filio.

Denique aduerte, processionem, quæ est secundum actionem transeuntem, Deo conuenire, quatenus æterna suæ virtutis operatione creaturam in tempore produxit; nec tamen propriè dici processionem hanc in Deo esse: nam processionis vocabulum propriè passiuam emanationem ab alio significat, quæ in Deo non est secundum actionem transeuntem; nam aliquid in Deo esse idem est, quod formaliter illi secundum se conuenire.

PRIMA CONTROVERSIA.

An per actionem immanentem, ac præsertim per intelligere aliquid producat, & quæ sit ratio producti?

Sententia Doctorum.
QUOD docent verbum idem esse cum actu intelligendi, hi consequenter etià existimant, nihil per actionem intelligendi produci, quod verè & propriè sit eius effectus; quauis eorū aliqui minus sibi consonè loquentes, verbi productionem affirmant. Dur. in 1. dist. 27. q. 2. & Scot. quem refert & tuetur Rada in 7. sua Contr. p. 1. docent verbum idem esse quod intellectus obiecti distincta & explicita; & ait Rada de mente Scoti, verbum non esse terminum aliquem productum per intellectionem; quia intellectus est actio immanens, quæ non habet terminum productum; Addit tamen hanc quartam suam conclusionem: Verbum intellectus creati est ipsa actualis intellectus per actum dicendi producta; in qua re discordat à Durando, qui non agnoscit in intellectu actum aliquem dicendi distinctum ab actu intelligendi.

Dom. Sot. in 4. dist. 49. q. 2. a. 3. ait, intellectus nem esse ipsam obiecti similitudinem per modum actus secundi, sicut species impressa est illius similitudo per modum actus primi; atque ideo non distingui realiter à verbo, siue termino per eam productio sed formaliter tantum; quemadmodum calefactio & calor per eam productus sunt idem re, & formaliter differunt. Quæ fuit sententia Sylu. super hoc art. quam etiam sequitur Molina; qui sentit per omnem actionem immanentem, siue ea sit sensus siue intellectus, produci aliquam speciem expressam. Eandem sententiam sequitur Vasquez supra quæst. 12. a. 2. c. 2. Sed D. Thom. & eius Schola communiter negat per omnem actionem immanentem aliquid produci; Nam per actus externorum sensuum existimat nihil omnino produci; per actum autem phantasiæ & cogitatiuæ affirmat terminum aliquem effici, verbo mentis proportionalem. De actibus

verò intellectus, varia est Thomistarum sententia. Nam Sylu. quem sequitur Ferrar. in 1. con. Gen. cap. 53. existimat, per omnem intellectionem siue humanam siue Angelicam, siue diuinam siue naturalem siue supernaturalem produci verbum; quamuis de visione beata dicant vtrunque partem posse defendi; de qua re satis diximus, sup. quæst. 12. a. 2. Contr. 2. Cap. in 1. dist. 27. q. 2. sentit, per omnem intellectionem siue perfectam siue imperfectam formari verbum; sed in visione beata admittit tantum verbum inadæquatum. Iauellus excipit etiam intellectionem reflexam, qua verbum ipsum intelligitur, in qua negat formari verbum. Caietan. hic negat, non solum in visione beata, verum etiam in intellectione, quam habet Angelus de se ipso, formari verbum; quamuis oppositum videatur admittere de Angeli cognitione, sup. q. 14. a. 2. vt ibidem notauimus; quam opinionem ait Bannes esse probabilem; sed oppositam sententiam, nimirum, per omnem intellectionem naturalem formari verbum, esse D. Thom. quam etiam affirmat Zumel.

Radix Controuersie.
RADIX verò huius Controu. est, causa productionis termini siue obiecti intrinseci cognitionis; quam longè diuersam assignat Mol. & qui eum sequuntur, ab ea quam ex D. Tho. & Arist. proferunt Capr. Cai. & alij Thomistæ communiter; ait enim Molina actionem omnem esse alius termini productiuam, & cognoscere vt est actio realiter distincta à cognoscente, nil aliud esse, quam potentiam cognoscentem exprimere, & producere in se vitaliter imaginem rei cognoscendæ. Thomistæ verò dicunt, ob eam causam per actum cognitionis produci terminum, vt cognoscens sit ipsum cognitum perfectè, & vt ipsum cognitum sit in actu secundo præsens in esse cognito potentie cognoscenti; quæ causæ in sola intellectu, & phantasiæ cognitione locum habent; & quamuis duæ prædictæ conditiones visioni beatificæ congruant excellenter; ob infinitam tamen actualitatem essentia diuinæ, nullius in ea causant verbi productionem; prout ostendimus in d. quæst. 12. artic. 2. Controu. 2.

Status Controuersie.
VT autem statum intelligamus huius Controuersie, supponenda est in primis ea distinctio, quam hic significauit D. Thom. ex 9. Metaphys. tex. 16. Duplex nimirum esse actionum genus; vnum earum, quæ transeunt in externam materiam, vt calefacere & secare. Alterum earum quæ manent in agente vt intelligere, sentire & velle. Inter quas multiplex potest assignari differentia. Prima est, quam statuit S. Thom. inf. q. 56. a. 1. quod obiectum siue materia actionis transeuntis est ab agente separata; obiectum autem actionis immanens vnitur agenti, ob eam causam vt scilicet producat actionem; quemadmodum sensibile vnitur sensui ad hoc, vt sentiat: Itanquamque se habet obiectum vnitur potentie ad actionem immanentem sicut forma, quæ est principium actionis in alijs agentibus; sicut enim, exempli gratia, calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visæ est formale principium visionis in oculo. Secunda differentia, quæ sequitur ex prima est, quod actio transeuntis non est perfectio agentis sed passiva; at actio immanens est perfectio agentis; sicut lucere est perfectio lucidi; hanc differentiam ponit S. Thom. supra q. 18. a. 3. ad 1. & de ver. q. 8. a. 6. & a. 7. Tertia differentia, quæ sequitur ex prædictis est, quod actio transeuntis infert ex se passionem, non autem immanens, vt supra dixit S. Tho. q. 23. a. 2. ad 1. Quarta differentia est, quam statuit idem S. Th.

Radix Controuersie.

Status Controuersie.

Differentia prima actionis transeuntis & immanens.

S. Th. de ver. q. 8. a. 6. quod actio transiens proprie dicitur actio; sed actio immanens proprie dicitur operatio; sequitur haec differentia ex tertia; quoniam actio proprie nuncupatur illa, quae infert ex se passionem. *Postrema differentia* est, quod actio immanens est tantum viuientium, & cognoscendum, sed transiens multis etiam alijs conuenit rerum generibus; vt notat S. Th. de poten. q. 10. a. 1.

actio immanens duplex Sed actio immanens, de qua nobis hic est cum aduersarijs controuersia, duplex est; Nam *quidam* est operatio potentiae cognoscitivae, vt intelligere & sentire; *quidam* autem est actio virtutis appetitivae, vt velle gaudere, tristari & irasci; quae vt videre est in adductis exemplis distinguitur; nam quaedam est omnino incorporea & immaterialis, vt intelligere & velle; quaedam autem parum supra materiam eleuata, simpliciter autem materialis & corporea; cum sit operatio virtutis organicae, vt sentire & irasci; De eo tantum operationis immanens genere quaestio nobis cum aduersarijs est, quod ad vim pertinet cognoscitivam; nam de actione virtutis appetitiue, specialis erit controuersia in hac ead. q. a. 3.

Præterea, cum in quolibet cognitionis actu, præter potentiam, secundum communiorum Philosophorum ac Theologorum sententiam, tria inter se distincta reperiuntur: Primum est obiectum quod cognoscitur siue per sensum siue per intellectum: Secundum est species siue sensibilis siue intelligibilis. Tertiū est actus ipse cognoscendi; disputatio est inter doctores & interpretes D. Thom. an prædictis debeat addi quartum, nimirum species quaedam expressa, quae sit similitudo & imago obiecti cogniti per actum ipsum cognitionis intellectivae aut sensitivae producta, & quid sit illa species.

Resolutio. His praemissis, quibus innotescit propositae difficultatis sensus & nodus; ad eius solutionem *recolenda* primo sunt ea, quae de productione verbi contra recentiores ex doctrina D. Tho. supra stabiliuimus, qu. 12. art. 2. in 2. controu. ubi diximus, necessarium esse operationem omnem in actu positam ad obiectum aliquod in actu terminari; cum de ratione obiecti quatenus obiectum est, sit esse terminum operationis; rationem autem termini non exercet, nisi sit congruè praesens operanti; eo videlicet modo, quo postulat operationis natura; siue secundum esse locale & naturale, vt visibile respectu videntis, siue secundum esse obiectiuum, vt imaginationis obiectum: cuius esse naturale, aut localem praesentiam imaginationi non requirit; eo quod aequè feratur in rem existentem secundum esse naturae, & in rem non existentem; in rem loco praesentem & absentem; quae ratio multo maior est in qualibet naturali intellectu operatione. Necesse est itaque, vt intellectus in omni intellectione praesens habeat obiectum, non in esse naturali sed obiectiuo, quo sit actu terminus intellectionis; nam quiditas rei materialis, quae est obiectum proportionatum intellectus nostri secundum illud esse materiale & indiuiduale, quod habet in rerū natura, terminus esse non potest immediatus intellectionis, quae immaterialis omnino est; & rem non existentem aequè cognoscit, ac existentem & absentem siue distantem loco sicut praesentem; accidunt enim intellectus obiecto localis praesentia & existentia, sicut album & muscum humanae naturae. Igitur necesse est, vt obiectum intellectus nostri constituatur per intellectionis actum in esse abstracto & immateriali; quod fieri nulla alia ratione potest, quam formando intra seipsum specie quantam

dam ipsius obiecti representatiuam quoad eius essentiam, non representatis eius indiuidualibus conditionibus, quam speciem nuncupamus verbum & intentionem intellectam, eo quod per eam sibi mens loquatur & obiectum vt sibi praesens in esse intelligibili contempletur. *Sequitur praeterea*; rem quantumuis immaterialem intellectui praesentem secundum esse naturale, ab eo nullo modo cognosci posse; nisi sit etiam actu praesens secundum esse obiectiuum, ad quod non sufficit esse rei naturale immateriale; alioquin anima nostra seipsam per se ipsam, & habitus ac species & suas omnes potentias ac proprietates immateriales semper actu cognosceret. Ratio

huius videtur esse; quia esse naturale formaliter & per se loquendo non habet nisi vt rem, cuius est esse, constituat extra causas suas in gradu entis; quod verò sit actu terminus, & obiectum intellectionis, accidit rei prout existit per esse naturale. De ratione verò per se primo termini intellectionis est, vt sit intra intellectum secundum esse intelligibile, vt ipsius actus & consummata perfectio; vt intellectus aequè cognoscat existens ac non existens; unde rei existentia naturalis in actu exercito accidit termino intellectionis vt sic. Nec sufficit ad hoc species illa intelligibilis, quae vocatur impressa; quoniam vt hic aduertit Cai. cum obiectum intellectus dupliciter possit esse praesens intellectui; vno modo, vt principium actus intelligendi; alio modo vt obiectum; priori modo fit praesens obiectum intellectui per speciem impressam; posteriori verò modo per speciem expressam siue verbum; species enim impressa actus intelligendi formale principium est; obiectum autem rationem habet termini; quae duae rationes non tantum diuersae sunt, sed etiam oppositae; atque ideo diuersorum officia sunt. *Praeterea* docet Arist. in 3. de Anima intellectum in actu esse rem intellectam in actu; at sine productione verbi id esse non potest; ergo necesse est in omni intellectione naturali produci verbum. Probatur minor; quia res intellecta secundum seipsam, neque est intra intellectum neque vnum efficitur cum illo; nec sufficit species intelligibilis vt intellectus sit vnum in actu cum eo, quod intelligitur; quoniam Arist. in 2. de Anima, tex. 59. Ratio effi-

& 60. statuit differentiam inter intellectum & sensus exteriores, quod horum obiecta sunt actu per se ipsa extra potentias sensitivas; illius autem, sc. intellectus obiectum est intra ipsum intellectum; quae differentia nulla prorsus esset, si sola sufficeret species impressa, vt intellectus sit vnum cum intellectu, & vt hoc sit in intellectu; cum aequè recipiatur species sensibilis in sensu, sicut species intelligibilis in intellectu; igitur significat ibi Philosophus obiectum intellectus per speciem expressam, quae conceptio est rei intellectae, esse intra ipsum intellectum. Quo fit vt nulla sit in nobis naturalis intellectio intuitiua, & eadem ratione nulla intuitiua sensatio in phantasia; cum neutrius obiectum immediatum sit extra sed intra. Dico autem obiectum immediatum, non solum per negationem obiecti tanquam rei prius cognita, sed etiam per negationem alterius quouis modo prius terminantis actum cognitionis. Et ex his soluantur quaedam praecipua argumenta Molinae.

Videnda sunt, quae supra diximus in allegata controuer. & ea quae scribit Ferrariensis in 1. contr. Gentes cap. 53. ex quibus etiam patet, sensum exterio- *Sensus exterior nullum sibi formare verbum, aut rei, terior nullam quam sentit idolum; vt etiam aperte docet S. Th. formas i- quol. 5. a. 9. ad 2. quod tamen ibidem affirmat de dolum.*

Ratio vniuersali verbi ex obiecto intellectu vt sic.

Ratio effectus ex Arist.

Ratio verbi ex obiecto nostri intellectus.

virtute imaginatiua dicens; *Non autem ipse sensus exterior format sibi aliquam formam sensibilem; hoc facit virtus imaginatiua, cuius forma quodammodo simile est verbum intellectus*, & infra q. 85. a. 2. ad 3. sic ait: *Imaginatiua format sibi aliquod idolum rei absentis, vel etiam nunquam visa; non habet tamen idolum illud propriè rationem verbi, sed similitudinem; quia ubi propriè est verbum, ibi locutio est, quæ solius est intelligentis naturæ: unde, sicut de brutis non nisi improprie dicitur, ita & de sensibus; quod eleganter significauit Cicero in 1. de Orat. cum dixit: Hoc vno præstamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo, sensa possumus; sed de hoc satis diximus in alleg. Contr.*

*Signantur
tres differ-
entia inter spe-
ciem impres-
sam, & spe-
ciem expres-
sam, & ex-
plicatur,
quomodo
species ob-
pressa sit ob-
iectum in
intellectum.*

Secundo ad maiorem prædictorum intelligen-
tiam, explicanda est diligenter conuenientia &
differentia inter speciem impressam & expres-
sam siue verbum. Conueniunt autem in hoc quod
vtraque est species & similitudo rei intellectæ;
vt notat S. Thom. in d. c. 53. sed in tribus differunt:
primum est quod species impressa forma quædam
est per quam fit intellectus in actu primo, & ac-
cedente animæ intentione fit etiam in actu se-
cundo. Nam, vt ait S. Thom. in dicto cap. intelle-
ctus existens in actu per huiusmodi speciem sicut
per propriam formam intelligit rem ipsam;
species autem expressa, quamuis perfectio sit
quædam intellectus, non tamen est forma ipsius
constitutiuæ in actu primo vel secundo simplici-
ter, id est; omnibus modis; sed quoad perfectio-
nem ipsius actus secundi; quæ differentia mani-
festatur ex secunda, nimirum, quod species im-
pressa principium est intellectiōis; expressa ve-
rò terminus quidam est, vt intentio intellecta
per illam producta; nam, vt ibidem inquit S.
Thom. Per hoc quod species intelligibilis, quæ
est forma intellectus & intelligendi princi-
pium, est similitudo rei exterioris, sequitur
quod intellectus intentionem formet illius rei
similem. quia quale est vnum quodque talia ope-
ratur. Ex quibus duo sequuntur: Primum est, intelle-
ctionem priorem esse specie illa expressa siue in-
tentione intellecta quæ terminus est intellectu-
nis, eo modo quo via quælibet proprium suum
terminum antecedit, & fieri prius est quàm fa-
ctum esse. Sed quoniam in intentione intellecta
siue verbo, complementum est intellectiōis, id-
circo docet ibidem S. Thom. intellectum for-
mando huiusmodi intentionem rem intelligere,
& absolute loquendo dicendum non est, intelle-
ctum intelligere nisi verbo formato. Secundo se-
quitur, speciem impressam non esse veluti semen,
quod implicite tantum continet rem cuius est
semen: vt docent hic Bannes, Zumellus & alij
quidam expositores; nam ex relata doctrina S.
Thom. perspicue patet, speciem impressam esse
formalem rei similitudinem; nec tamen sequitur,
vt deducunt prædicti, intellectum semper intel-
ligere, quamdiu species est in intellectu; nam
cum sit in eo per modum habitus, quo liberè vi-
tetur intelligens, quando voluerit, nunquam ex-
hibet in actum secundum, nisi accedente intentio-
ne libera intelligentis. Ex quo sequitur tertia
differentia; scilicet speciem expressam cessante in-
tellectiōe cessare; quia nimirum terminus illius
intrinsicus est, vt consummata perfectio: spe-
ciem autem impressam abeunte intellectiōe in
intellectu manere; quia forma illius est, consti-
tuens illum in actu primo.

Tertio considerandum est, dupliciter intelligi
posse speciem expressam seu verbum esse obiectum
seu terminum actus intelligendi; vno modo, quate-

nus res talis est; scilicet qualitas spiritualis, intel-
lectum & eius actum perficiens; & hoc modo
non est obiectum intellectus; nisi quoad actum
reflexum, quo seipsum & suum actum, suamque
perfectiōem intelligit. Alio modo, quatenus ima-
go est, & hoc dupliciter; vno modo in actu signa-
to considerando scilicet ipsius naturam & quid-
datem, quæ à cæteris rerum generibus & specie-
bus distinguitur, quæ est etiam contemplatio
verbi, vt res quedam est: & hoc etiam modo non
cognoscitur, nisi cognitione reflexa; Altero mo-
do potest intelligi verbum esse obiectum seu ter-
minum actus intelligendi, quatenus est imago in
actu exercito, prout scilicet exercet actum re-
presentandi rem, cuius est imago; & hoc solo mo-
do, directe fertur in ipsum intellectus, eodem ac-
tū quo rem intelligit verbo representatam; vt
hic aduertit Cai. & Ferr. in d. c. & Bannes hic, & alij
quidam expositores ex doctrina Philosophi,
in lib. de Memoria & remissione, c. 1. dicentis: eū-
dem esse motum in imaginem, & id cuius est i-
mago, quatenus sc. rem, cuius est imago, in actu
exercito representat; quo fit vt tali cognitione,
quæ scilicet cognoscitur verbum, & res eo repre-
sentata, discerni non possit inter verbum & rem,
vt hic scite notauit Bannes; sed vtriusque diffe-
rentiam intuetur, cognita per actum reflexum
verbi natura saltem imperfecte.

Quarto sciendum est, notitiam à qua procedit
verbum in intellectu nostro, dupliciter esse pos-
se, scilicet per modum actus primi, & per mo-
dum actus secundi: & vtroque modo potest esse
duplex, nimirum simplex aut complexa. Ver-
bum per se loquendo procedit à simplici notitia
per modum actus primi; fit enim intelligere ex
actu primo, vt causa per se sufficienti ac simplici-
ter necessaria; quandoque tamen procedit à no-
titia per modum actus secundi, simplici vel com-
posita; nam ex simplici intelligentia prioris
quidditatis, generatur notitia posterioris, & ex
simplici notitia accedens generatur notitia quæ-
dam imperfecta substantiæ, & ex notitia com-
plexa principiorum fit medio syllogistico dif-
ficultus in nobis notitia conclusionis; sed quod ab
actuali vel etiam habituali notitia complexa ver-
bum procedat, non conuenit ipsi, vt verbum est,
sed vt tale est; alioquin nunquam nisi ex actuali,
vel complexa notitia formari posset, sicut sem-
per formatur saltem mediata ex habituali sim-
plicium intelligentia; nec actualis sine habituali,
nec habitualis complexa sine simplici, quam in se
claudit, est per se sufficiens, & multo minus
simpliciter necessaria ad verbi productionem;
quamuis autem actus & verbum quo ad mo-
dum essendi sit nobilior habitu, siue actu primo,
quia illa sunt actus simpliciter; habitus autem ha-
bet medium essendi modum inter actum & po-
tentiam; quoad specificationem tamen æqualis
est vtriusque nobilitas, & comparantur veluti
effectus & eius vniuersa causa; & hoc solo modo,
scilicet quoad specificationem producit actus,
& verbum à specie, vt hic scite notat Caiet.
contra Durandum; quod etiam docent expresse
verba D. Tho. ex 53. illo cap. superius allegata. Ad-
uerte tamen circa prædicta primo quod notitia
habitualis, ex qua dicimus verbum procedere, est
habitualis intrinsicè & secundum se; quamuis ex
adiuncto actu secundo fiat actualis denominati-
uè. Aduerte secundo notitiam illam actuale, à qua
diximus quandoque verbum procedere, non esse
ipsam verbi productionem; alioquin dicendum es-
set verbum semper ab actuali notitia procedere, quia
eius productio semper est actualis notitiæ; sed illa
actua-

*Ex qua no-
titia proce-
dat verbum,
& quibus
nominibus
fuerit à D.
Th. signifi-
catum.*

*Species non
est sicut se-
men, contra
Bann. Zum.
& alios.*

actualis notitia est proximum ac formale & effectuum principium productionis & verbi; Nam actuali notitia prioris quidditatis vel premisarii, causatur effectiue notitia posterioris quidditatis vel conclusionis.

Quintò notandum est, terminum illum suè obiectum intrinsecum ab intellectu productum multis fuisse nominibus à D. Th. significatum. Nam primò dicitur *species expressa* vel constituta per intellectum quodl. 5. art. 9. quia exprimitur ab intellectu in actu primo constituto, & representat in actu secundo formaliter intelligibile. Secundò dicitur *verbum cordis*, ut hic & alibi saepe; quia, ut ait Aug. lib. 15. de Trin. cap. 10. duplex in nobis est os, vnum scilicet corporis, & aliud cordis; prout aperte significat Dominus Matth. 15. dicens: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore coinquinat hominem*, & paucis interpolitis: *Quae autem procedunt de ore; de corde exeunt, & ea coinquinant hominem; de corde enim exeunt cogitationes mala &c.* Quibus verbis inquit August. ostenditur apertissime duplex in nobis os, nimirum corporis, & cordis; quod etiam ibidem probat ex pluribus alijs sacrarum litterarum testimonijs. Et quemadmodum duplex in nobis est os; ita duplex est locutio scilicet corporis quae manifesta est, & cordis de qua Sap. 2. dicitur. *Dixerunt cogitantes apud se non redit; & Matth. 9. dixerunt intra se; Hic blasphematur.* At verò dicere nihil est aliud, quam verbum proferre, ut ait S. D. infra q. 34. a. 1. ad 3. sequitur ergo duplex etiam esse verbum; vnum vocis & alterum cordis, de quibus in dicto art. 1. latius agendum erit cum D. Thom. Cai. & alijs. Turrianus super hoc art. disputat. 2. & 3. vniuersa complexus est spectantia ad dictum primum articulum: q. 34. Tertiò dicitur *Conceptus mentis*; cuius rationem reddit Torres in dicta disputatione tertia, quem sequitur Zumel. hic disp. 2. Sed aprior locus erit in 2. art. huius quaest. Quartò dicitur intentio intellecta, primo contra gent. cap. 53. & 4. cap. 11. & alibi; quia in ea indifferenter intellectus intelligit rem praesentem & absentem, & à materialibus conditionibus abstractam; sine quibus res materialis in rerum natura non existit; quod fieri nullo modo posset, nisi praedictam intentionem sibi formaret intellectus, ut scitè notat Ferr. in dicto cap. 53. Quintò dicitur primò & per se intellectum, & terminus intellectiōis, de Potentia q. 9. a. 5. quoniam est immediatus terminus & obiectum intrinsecum intellectiōis, & est ratio intelligendi rem ad extra. Per quam autem actionem intellectus producat verbum, determinabitur inf. in 3. huius a. Cont.

Conclusio-
nes dedu-
ctae & pro-
batae.
Cognitio est
naturalis
duplīciter.

PRIMA CONCL. Intellectus noster in qualibet intellectu naturali, suè sit naturalis quo ad obiectum, suè quo ad modum format verbum. Explicatur primò hæc conclusio, deinde probatur. Dixi naturali quo ad obiectum suè quo ad modum: quia cognitio viatoris dupliciter potest esse naturalis: vno modo quia est de obiecto naturaliter cognoscibili, qualis est ea quam habet Philosophus de rebus naturalibus & substantijs separatis: & hæc est naturalis simpliciter. Alio modo cognitio dicitur naturalis quo ad modum cognoscendi per species à rebus acceptas, componendo & diuidendo & discurrendo & conuertendo se ad phantasmata; quamuis talis cognitio sit per lumen supernaturale aut etiam de obiecto supernaturali: qualis est cognitio fidei & prophetia, quae supernaturalis est simpliciter, quo ad modum autem suè secundum quid est naturalis. Conclusio nostra proposita est de cogni-

atione naturali tam simpliciter, quam secundum quid. Probatur ex primo fundamento: Intellectus noster nullam rem potest intelligere, nisi prius fiat illi praesens ut obiectum; at nulla res potest fieri praesens intellectui ut obiectum, nisi per verbum in ipso intellectu formatum; ergo. Maior & minor supra probata est; Et procedit hoc argumentum, non solum in cognitione nostra sed etiam in Angelica, ut bene aduertit Ferr. & alij. Secundò obiectum proportionatum nostri intellectus est quidditas rei materialis à singularibus abstracta: sed talis quidditas non potest esse obiectum immediatè terminatiuum nostrae intellectiōis, quatenus est in re; ergo necesse est in intellectu produci verbum, quod sit expressa illius imago, ad quam, ut obiectum intrinsecum terminetur immediatè actus intelligendi; Minor probatur; quia omnis quidditas existens in re est indiuidua & singularis; & quauis per speciem impressam repraesentetur ut vniuersalis, non tamen exercet ut sic rationem termini vel obiecti, sed principij tantum formalis intellectiōis. Ex dictis sequitur, non solum in intellectu perfectione, sed etiam in imperfecta produci verbum, ut hic aduertit & deducit Caietanus & alij; Nam eadem semper militat ratio de necessitate praesentiae & terminationis obiectiuae, sine qua nulla nostra intellectiō fieri aut esse potest.

SECUNDA CONCL. Verbum non est idem, quod species impressa, & multo minus idem est, quod res intellecta. Hæc patet ex dictis; quia nec species impressa, nec res per eam repraesentata sunt terminus intrinsecus & immediatus intellectiōis; ergo.

TERTIA CONCL. Verbum est expressa similitudo rei intellecta, & obiectum intrinsecum ac terminus immediatus actus intelligendi per ipsum productus. Hæc conclusio patet ex dictis.

QUARTA CONCL. Illa propositio, Quicumque intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid in ipsum, &c. limitatè intelligenda est de homine tantum viatore. Hæc conclusio est Cai. Et probatur; quoniam D. Th. à notioribus, quae in nobis ipsis agnoscimus, inchoans intendit nos eleuare ad inuisibilia & incomprehensibilia Dei; atque ideo procedit argumentando probabiliter ex ijs, quae in nobis sunt. Cum enim diuini verbi processio sit fide credita, nulla potest necessaria aut euidenti consequitione deduci ex ijs, quae sunt nobis naturaliter nota. Vnde ratio D. Th. facile solui posset ab infideli dicendo primo propositionem illam, quicumque intelligit &c. vniuersaliter acceptam, prout etiam ad Deum extenditur, falsam esse. Secundò in nobis etiam non esse omnino certam. Tertiò longè diuersam esse rationem intellectiōis in Deo, & in nobis; quia diuina essentia, quae est obiectum intellectiōis Dei, actus purissimus est, atque ideo semper illi praesens ut obiectum intelligibile, & terminus intrinsecus, & immediatus intellectiōis. Dicit igitur infidelis, non habere locum in Deo causam productionis verbi, sicut in nobis. Probatio itaque D. Th. acceptanda est, ut probabilis ex his, quae satis euidenter cognoscimus, & experimur in nobis; sed de dicta propositione iterum redibit sermo.

VLTIMA CONCL. Per actionem sensuum exteriorum, vel etiam sensus communis, nihil producit. Hæc patet ex primo fundamento. Et praesertim ex dicto Arist. ibidem relato. Et probatur ex illa regula Arist. in primo Poster. Si affirmatio est causa affirmationis; & negatio erit causa negationis. At propria causa producendi verbum non est in

prædictis sensibus; quoniam eorum obiecta sunt A per se sufficienter in actu in rerum natura, ut posita in debita distantia possint causare species, & earum actus immediate terminare; igitur, non est ibi necessarius terminus aliquis sensatione productus. Quod autem ait Molina, cognoscere nihil aliud esse, quam exprimere in se rei cognitæ similitudinem, falsum esse superius satis ostendimus scilicet in q. 12. a. 2. Contr. 2. Sed cognoscere est cognoscentem esse ipsum cognitum perfecte, ut in dicto art. explicauimus cum Caiet.

Argum. 2.
Solutio. 2.
Contra primam concl. sunt argum. Scoti Aur. Dur. & aliorum, quæ refert & soluit ex Capr. Cai. & alij.

Contra eandem concl. argum. Rada Primò: species hæc expressa est eiusdem rationis & speciei cum specie impressa: quia utraque representat idem obiectum, à quo sumit speciem; at duo accidentia eiusdem speciei non possunt esse in eodem subiecto secundum eos, qui hanc speciem dicunt verbum; ergo non est ponenda huiusmodi species: vel concedendum est duo accidentia solo numero differetia esse in eodem subiecto; quod fieri posse ipsi negant. Respond. primò

Sol. duas illas species quo ad representationem esse eiusdem speciei & rationis: sed quo ad modum cauandæ suæ concurrendi ad actum intellectiōnis, esse diuersarum specierum; quia vna concurrat ut principium; alia ut terminus & obiectum, vnde habent etiam diuersas causas; atque idco dicendum videtur, eas simpliciter differre specie: & præterea differentias habent supra notatis. Secundò dico minorem intelligendam esse de eodem subiecto secundum eandem potentiam; dictæ verò duæ species in diuersa recipiuntur potentia; Nam species impressa informat intellectum immediate; species autem expressa, mediante actu intellectiōnis, cuius est terminus & obiectum; vnde definente intellectiōne cessat verbum, non species impressa. Tertiò dico duas has species concurrere diuersimodè ad perfectionem vnius actus, atque idco simul esse posse magis quam duo lumina, quæ ad vnius luminis perfectionem concurrunt; quia hæc, cum eodè modo concurrant, non retinent distinctionem, sicut species, quarum maxima est in concurrendo diuersitas.

Obi. 2. Secundò: superfluit illa species expressa; ergo non est ponenda; antecedens probatur. Talis species non representat perfectius obiectum, quam illa quæ est in memoria; ergo superfluit patet consequentia: quia respectu vnius obiecti, sufficit vnum representatiuum perfectum. Probo antecedens; Quia ex August. 15. de Trin. c. 13. Nihil plus est in prole, id est intelligentia, quam in parente, id est memoria fecunda: Esset autè plus, si illa species quæ est in intelligentia, perfectius representaret obiectum, quam illa quæ est in memoria. Resp. falsum esse antec. Ad prob. negatur primò consequentia; Quia verbum non est propter perfectiorem representationem, sed ut sit terminus & obiectum interius intellectiōnis. Secundò negatur antecedens. Ad probationem ex Aug. Resp. ibidem Aug. loqui de æqualitate Verbi diuini cum Patre; nos autem loquimur de verbo creato ac præcipue nostro.

Obi. 3. Tertiò: illa species non est necessaria ad intelligendum; ergo poni non debet. Probatur antecedens; quia si huiusmodi species esset necessaria, sequeretur duo inconuenientia; alterum quòd habitus non esset immediatè principij actus & operationis; alterum verò quòd habens habitum non esset in potentia accidentali & propinqua ad agen-

dum secundum illum habitum, sed in potentia essentiali & remota, quod est contra Philosophum. Sequela quo ut vtrunque inconueniens illatum patet; quia prærequireretur forma absoluta noua prior ipsa operatione, quo posito nec habitus esset immediatum principium operationis, nec habens habitum esset in potentia accidentali ad operandum; Nam tunc agens dicitur esse in potentia accidentali ad operandum, quado iam est in actu primo perfectò ad agendum, nec noua forma ad id requiritur. Resp. falsum esse antecedens. Ad probationem negatur sequela duorum inconuenientium; ad probationem dico verbum non esse formam priorem intellectu, cum sit illius terminus & consummata perfectio.

Contra eandem concl. sunt argum. quæ referunt & solunt Bannes, Zumellus & alij.

Contra eandem concl. argum. Iauel. volēs probare in cognitione reflexa, qua verbum ipsum intelligitur, non formari verbum. Quia si intelligens verbum producit aliud verbum, erit processus in infinitum. Resp. nullum esse inconueniens in actibus intellectus reflexis procedi posse in infinitum; immò necesse est hoc admittere: cum anima possit intellectuones numero distinctas usque in infinitum elicere & singulas intelligere, & eadem ratione terminos earum intrinsecos, qui sunt species expressæ.

Contra tertiam concl. argum. Mol. Primò Molina obi. quilibet intelligens experitur se non intelligere imaginem obiecti & in imagine obiectum: sed immediate obiectum ipsum; ergo non ea ratione constituendum est verbum ut obiectiua, & tanquam quid cognitum concurrat ad intellectuonem. Resp. verbum non ita esse intellectum, ut ratione sui, id est, ut tanquam res intellecta & representata terminet actum intellectus; sed est terminus intrinsecus, ut imago in actu exercito. Vnde ad argumentum negatur antecedens; Nam cognitio imaginis ut imago est in actu exercito, nobis est euidentissima, sicut ipsa cognitio. Secundò respondetur imaginem ut imago in actu exercito, facile posse latere in cognitione directæ, cum non sit vltimus terminus intellectuonis; de qua re videndus est Bannes in responsione ad tertium suum argumentum: verum absolute falsum est antecedens, quia etiam non experiamur tale nos habere imaginem, non tamen experimur nos illam non habere.

Secundò: sequeretur quòd intellectus omnia Obi. 2. intelligeret in alio. Probatur sequela; nam quado Sortes conspicitur in speculo, ea ratione dicitur non videri in se, sed in alio, quia conspicitur in sua imagine recepta in speculo. Resp. nullam esse consp. Ad probationem dico exemplum non esse simile; quoniam illud dicitur videri in alio, quod videtur per speciem continentis primò visi: eo modo quo res per speciem adæquatam representata dicitur primò visa, sicut speculum primò videtur, quia per speciem speculo adæquatam representatur oculo: hoc autem modo verbum non dicitur primò visum.

Tertiò: quado in sensu externo est notitia intuitiua obiecti, etiam in sensu interno & in intellectu est notitia intuitiua: quæ non minus penderet à præsentia obiecti, cui intuitiua sit, quàm pendeat notitia sensus externi; Si ergo eiusmodi præsentia obiecti in causa est, cur sensus externus quado cognoscit, non producat speciem expressam obiecti, etiam erit in causa, cur sensus internus ac intellectus, quado cognoscit per illas notitias non producant speciem expressam aut verbum Resp. falsam esse propositionem

Iauellus obi.
etiam cont. 1.
concl.

Solut.

Molina obi.
1. cōt. 3. cōc.

Solut.

Obi. 3.

Solut.

nem assumptam quo ad notitiam intellectus; hec enim nunquam pendet à praesentia obiecti, sed semper abstrahit ab hic & nunc; Nec intellectus noster in sua intellectione naturali vllam habet aut habere potest cognitionem intuitiuam.

Cont. eandem
obicitur pri-
mo.

Contra eandem conc. argum. Rada Primo: Verbum est effectus per se productus à memoria secundus; sed obiectum secundum esse cognitum non producitur per se; ergo non est verbum. Minor probatur; quia esse cognitum est ens rationis, quod nullius actionis & productionis potest esse per se terminus; est enim respectus quidam extrinsecus, qui actum intellectus consequitur. *Resp.* falsum esse minorem propositionem. Ad prob. negatur assumptum; nam vt aduertit Caiet. in sequenti art. Quauis intelligi nihil ponat in re intellecta, intelligi tamē sic, id est, vt prius interius intellectū, aliquid reale ponit, nō quidē in re intellecta vniuersaliter, sed in re intellecta sic, id est secundū esse, & habet interi⁹ in cōceptu.

Sol.

Ob. 2.

Secundo: si verbum est terminus productus per intellectionem, impossibile esset nos intelligere intellectionem ipsam, quin simul intelligeremus aliquem terminum per ipsam produci; At consequens est falsum; nam experientia constat nos intelligere intellectionem, cum tamen non recordemur, quod aliquid per ipsam producat; ergo. Probatur sequela maioris; quia si intellectio haberet tanquam terminum proprium verbum mentis, diceret ordinem essentialē & intrinsecum ad verbum, sicut calefactio ad calorem per ipsam productum; ergo nō posset intelligi sine ordine ad verbum, sicut nec calefactio sine ordine ad calorem; quia talis ordo est ei intrinsecus & essentialis. *Respond.* negādo falsitatem consequentis: Ad probationem dicitur; nunquam esse cognitionem perfectam intellectionis, nisi cognito illius ordine ad verbum; Nec mirum est ab eo naturam actus non intelligi, qui illius intrinseca non agnoscit. *Secundo* dicitur: omnes cognoscentes intellectionem cognoscere ordinem illius ad verbum; quāuis de verbi natura non conueniant; dum alij statuunt idem esse cum re cognita; alij cum ipso intelligere; & alij speciem esse distinctam realiter à praedictis. Tertiū negatur sequela maioris; Ad probationem negatur assumptum; quia verbum est propter intellectionem, & non e contra. Quarto respondeo intellectionem posse dupliciter considerari; vno modo vt actio est; & sic speciem sumit à specie impressa, quae est eius principium, à qua etiam dependet in cognoscē; alio modo potest considerari vt via quadam est & tendentia in suam perfectionem & obiectum; & hoc modo non potest intelligi sine verbo, sicut nec motus sine termino.

Solut.

Ob. 3.

Tertiū intellectio est actio immanens; ergo nō habet terminum per ipsam productum; ergo verbum non est terminus productus per intellectionem. Probatur prima consequentia ex Arist. 9. *Metaph.* cap. 7. vbi distinguens actionem immanentem à transeunte ait; hanc habere aliquid operatum per ipsam tanquam terminum. illam autem scilicet immanentem nullum habere operatum. *Respond.* primo cum Caiet. differentiam illam inter actionem immanentem & transeuntem intelligendam esse, vel quo ad necessitatem vt sensus sit: Operatio transiens habet necessariū operatum; immanens verò non necessariū infert aliquid operatum, quāuis possit habere aliquid operatum; quoniam habitus ex frequentatis actibus immanētibus generatur; Vel intelligēda est quo ad ordinē, vt sit fen-

Solut. 1.

sus: Actio transiens habet opus sic, vt ordinetur ad ipsum; Actio verò immanens nō habet opus; quia non per se ordinatur ad opus aliquod, sed si quando habet opus, illud ordinatur ad ipsum. Sic igitur in proposito intelligere non necessario producit verbum, nec quando producit ad illud ordinatur; sed e contra; quia conceptio ad perfectionem ordinatur actus intelligendi. *Secundo resp.* cum Capr. discrimen ab Arist. assignatum inter actionem transeuntem & immanentem esse, quod per illam producitur aliquid operatum receptum in subiecto distincto à potentia operante; sed quod per actionem immanentem producitur, non recipitur in distincto subiecto, sed in ipsamet potentia operante.

Solut. 2.

Sed vtrunque resp. impugnatur Rada & primò *Instantia 1.* probat expositionem Cai. non congruere textui Aristot. Quia Arist. in vniuersum asserit, actionem transeuntem distinguī ab immanente, quae est actus vltimus potentiae: quia illa necessario habet terminum per eam productum, haec verò omni termino caret per eam producta; sic enim ait Philosophus: *Quamquam autem in quibusdam vltimum est ipse vsus, vt videndi potentie visio, vbi nihil aliud à visu sit opus;* in quibus verbis vult Aristot. per actionem immanentem nihil produci. *Præterea* discrimen illud assignatum ab Arist. inter dictas duas actiones non est intelligendum per accidens, sed per se; ergo actioni immanenti, quae est actus vltimus, per se competit omnis termini per ipsam producti esse omnino expertem. *Præterea* actio de genere actionis necessario habet terminum per eam productum: sed secundum Thomistas intellectio ad genus actionis pertinet; ergo actio immanens non distinguitur à transeunte penes hoc, quia quandoque habet terminum, quandoque non. *Denique* reprehendit dictum Caiet. de productione habituum ex actibus immanentibus, dicens aliter se habere habitum ipsum ad actus, à quibus producitur, & aliter terminum actionis respectu eiusdemmet actionis. Nam habitus (inquit) ad actus ex quibus gignitur, habet se sicut effectus ad suam causam efficientem; (exempli causa) sicut calor productus in ligno ad ignem producentem; terminus verò ad actionem, cuius est terminus, non se habet sicut effectus ad suam causam, sed sicut terminus ad actionem, per quā producitur; quo fit vt actus producentes habitum, non se habeant vt actio per quam producitur, sed vt principium quo producitur; sicut calor in igne respectu caloris in ligno; Actio ergo immanens potest habere effectum, cuius sit principium quo; sed non terminum per ipsam productum tanquam per actionem; quia non est actio de genere actionis, sed qualitas. *Resp.* autē Capr. sic impugnat. Ex hoc quod actio habet aliquid pro termino, vel nō habet, cōcludit Arist. actionē esse in operāte, vel in eo quod fit; ergo nō distinguit vnā actionē ab alia, per hoc quod habet opus receptū in operāte vel extra operās. Antec. probatur; quia Arist. dicit actionē cuius est aliquid opus esse in re quā sit, vt aedificationē in aedificato; actionem verò cuius non est opus præter vsum, esse in ipso operante, vt visionē in vidente.

Inst. 2.

Inst. 3.

Inst. 4.

Inst. 5. & 6. resp.

Ad primā impugnationem responsionis Cai. resp. *Sol. inst. 1.* Verba illa Arist. optime admittere glossas Caiet. mēs enim Arist. est, per actionē immanētē non produci necessariū terminū aliqū, vt patet in actionib⁹ sēsu exteriorū, quae nihil producūt. Cū verò ait, actionē immanētē esse vltimū manifestē significat eā esse finē cuiuscūq; ad eā cōcurrētis, siue illud sit principium siue terminus per eā productus.

Inst. 2. cont. 1. resp.

aus. Et per hæc etiam patet solutio ad secundam A
obiectionem. Nam discrimen assignatum ab A-
rist. inter dictas actiones intelligendum est per
se; sed cum prædicta expositione vel glossa. Cu-
ius rationem assignauimus in q. 12. a. 2. Contr. 2. in
4. notabili. Ad tertiam respond. Actiones imma-
nentes non esse propriè actiones, sed operatio-
nes, vt supra notauimus ex D. Th. atque ideo
ex se nullam inferunt passionem receptam in ex-
terno subiecto. De qua re videnda sunt, quæ di-
ximus q. 25. Contr. unica, in solutionibus argumen-
torum. Ad vltimam autem impugnationem dicti
de productione habituum respondeo, falsum ef-
fe actus producentes habitum se habere tantum
vt causas, & non vt actiones quibus producitur
habitus. Exemplum autem caloris in igne ex
quo causatur calor in ligno, non est simile, sed
actui quo causatur habitus, magis assimila-
tur calefactio; oportet enim habitum actione a-
liqua tanquam productione produci: nulla ve-
rò potest assignari præter ipsas actiones imma-
nentes.

Sol. inflam. Ad impugnationem autem responsionis Capreo-
tia cont. a. li negatur conseq. Nam Arist. ex receptiuo, siue
resp. subiecto termini producti concludit subiectum
actionis productiue dicens: Actionem illam,
cuius nihil est productum extra operantem, esse
in ipso operante; qualis est omnis actio imma-
nens; Actionem autem illam, quæ terminum
habet productum extra operantem, esse in eo quod
efficitur extra operantem.

Inf. Sed contra illam expositionem Cai. Actio im-
manens dicitur actus vltimus, non quia nihil sit
in ea ulterius; sed quia ipsa non ordinatur ad a-
liud tanquam ad finem, sed alia ad ipsam, sic ar-
gumentatur Rada. Si verbum producitur vt in-
tellectum; ergo intellectio subsequitur verbu
productum, sicut finis subsequitur medium; ergo
verbum non producitur per intellectiōem, vt
intellectio est; quia actio productiua præ-
cedit terminum productum, intellectio verò
subsequitur verbum. Respond. Intellectiōem
Sol. quatenus est in fieri & quasi via ad terminum,
præcedere verbum, & eandem prout attingit
obiectum verbo repræsentatum, esse verbo
posteriorem; ab eo enim suscipit vltimum sui
complementum: & per hoc soluitur argumentu
quoddam Molinæ simile.

Obi. 4. Quando principaliter sic arguit. Intellectio
est qualitas; ergo per ipsam tanquam per a-
ctionem nihil producitur: sed potius ipsa est
Sol. forma per aliquam actionem producta. Resp.
Actionem immanentem propriè dici opera-
tionem, non autem actionem; quia nihil pro-
ducit extra operantem; atque ideo non est a-
ctio de prædicamento actionis, sed de genere
qualitatis, vt etiam notauit Capr.

Obiectio 5. Quando Ex August. multis in locis suæ do-
ctrinæ verbum non producitur ab intelligen-
tia, sed à memoria; ergo non producitur per
intellectiōem, quæ ab Augustino intelligen-
tia nuncupatur. Respond. Sensum August. ef-
Sol. fe, verbum non produci ab intelligentia tanquā
principio productiuo, sed à memoria; cum
tamen producat ab intelligentia, vt produ-
ctione verbi.

CONTRA vltimam conclusionem sunt
argumenta proposita & soluta quæst.

12. art. 2. Contr. 2.

SECUNDA CONTROVERSA.

An Angelus intelligendo seipsum formet ver-
bum?

DVAE sunt oppositæ sententiæ in propo-
ta Controuerlia. Prior est Sylu. in conslato,
& Ferr. in primo cont. Gent. cap. 53. & Iauelli;
quæ ex recentioribus sequuntur Torres super
hoc artic. disp. 1. dub. 3. Bannes hic, dubio 2. Mol.
disp. 8. membro 3. Suar. lib. 2. de attributis cap. 11.
& Zumel. hic disp. 3. qui tamen oppositam repu-
tant probabilem, licet contrariam menti D. Th.
B. Hi dicunt Angelum in sui intellectu formare
verbum.

CONTRARIUM sententiam tenet Caiet. su-
per hoc artic. qui tamen priorem approbare vi-
sus est in 2. a. q. 14. vt ibidem ostendimus Eandẽ
sententiam sequitur Ripa in 2. cap.

In hac Contr. vnum est quoddam supponitur, & a-
liud quod quæritur. Id quod supponitur est,
Angelum seipsum cognoscere non per superad-
ditam speciem, sed per suam essentiam illi ma-
gis coniunctam, quàm per informationem scilicet
per identitatem, vt ait D. Th. infra q. 56. art.
1. Quod autem quæritur est: An Angelus sicut
cognoscit se per suam essentiam, vt speciem im-
pressam, sic per eandem quoque, vt verbum se
ipsum intelligat, adeo vt non formet Angelus
aliud verbum, sed ipsamet Angeli substantia in-
tellecta sit loco verbi; quemadmodum commu-
niter affirmant Theologi, Diuinam essentiam
esse verbum in intellectu essentiali, vt infra q.
34. erit explicandum. Querimus autem in hac
re præcipuè mentem Angelici nostri Doctoris,
quem vtriusq; sententiæ defensores in sui fauo-
rem conantur inflectere.

S. DOCTOR in pluribus suæ doctrinæ locis
non obscure significat, Angelum in sui intel-
lectione formare verbum. Primus locus est in 4.
lib. cont. gent. cap. 11. in quo proferens diuersos
emanationis modos iuxta diuersos naturarum
gradus siue ordines, qui sunt in vniuerso; sic de-
mum de Angelis loquitur. Perfectior igitur est in-
tellectualis vita in Angelis, in quibus intellectus ad sui
cognitionem non procedit ex aliquo exteriori (sicut
intellectus humanus) sed per se cognoscit se ipsum, nõ-
dum tamen ad vltimam perfectionem vitæ ipsorum
pertingit; quia licet intentio intellecta sit eis omnino
intrinseca; nõ tamen ipsa intentio intellecta est eorum
substantia: quia non est in eis idem intelligere, & ef-
fe. Nomine verò intentionis intellectæ cer-
tum est D. Thom. intelligere verbum, vt patet
ex cap. 53. lib. 1. & alibi; prout etiam exponit
Ferr. Affirmat ergo S. Thom. Angelum, co-
gnoscendo se ipsum, per se ipsum, formare ver-
bum de se ipso cognito. Secundus locus est do-
verit. quæst. 4. art. 2. vbi sic ait. Verbum intellectus
nostri est id, ad quod intellectus nostri operatio termi-
natur, quod est ipsum intellectum, quod dicitur con-
ceptio intellectus, siue sit conceptio significabilis per vo-
cem incomplexam, vt accidit, quando intellectus for-
mat quidditates rerum; siue per vocem complexam,
quod accidit, quando intellectus componit, & diuidit;
Omne autem intellectum in nobis est aliquid realiter
progrediens ab altero, vel sicut progrediuntur à prin-
cipijs conceptiones conclusionum, vel sicut concep-
tiones quidditatum rerum posteriorum à quidditatibus
priorum: vel saltem sicut conceptio actualis progredia-
tur ab habituali cognitione, & hoc vniuersaliter ve-
rum est de omni, quod à nobis intelligitur, siue per
essentiam intelligatur, siue per similitudinem; ipsa
omni

Resolutio.
Affirmatur
& expada-
tur dicta.
Thoma in
fauorem
prioris sen-
tentia.

enim conceptio est effectus actus intelligendi; unde etiam, quando mens intelligit seipsam, eius conceptio non est ipsa mens, sed aliquid expressum a notitia mentis. Hæc S. D. ubi ponderanda sunt illa verba: siue per essentiam intelligatur, siue per similitudinem; quibus videtur significare mentem nostram, quous modo etiam Angelico se ipsam intelligat, de se ipsa cognita formare verbum. Tertius locus est de potentia, q. 9. a. 5. in c. ubi S. Th. sic discutit. Oportet ergo, quod intelligere Deo conueniat, & omnia, quæ sunt de ratione eius, quod est intelligere, & quod sit intelligens, & intellectum; id autem, quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur, cum illa sit quandoque intellecta in potentia tantum, & sit extra intelligentem, sed est verbum interius, & quantum ad hoc non differt; verum intellectus intelligat se, vel intelligat aliud a se. Hæc S. Th. quo loco obseruandum est S. D. loqui de intellectu & intelligere vniuersaliter, & non de tali puta humano; vt patet ex serie verborum. Quartus locus potest desumi ex hoc art. ubi S. Th. statuit propositionem illam vniuersalem: Quicumque intelligit &c. & addit ea, quæ dicuntur de Deo intelligi debere, non ad modum infimarum creaturarum, sed ad modum nobilissimarum; hæc verò sunt Angeli; igitur Angeli ex hoc ipso quod intelligunt verbum producant; ergo etiam cum se ipsos intelligunt, formant verbum. Probat hæc consequentia: Nam aliquo processio verbi in intelligente, non esset ex hoc ipso quod intelligit, sed ex aliquo alio, puta ex hoc quod intelligit hoc intelligibile vel tali modo; nec esset vera formaliter & per se propositio D. Tho. sed materialiter tantum & per accidens. His addi possunt ea quæ diximus in præcedente Contr. & q. 12. a. 2. Cont. 2. de necessitate verbi: quæ locū habere videntur etiam ea cognitione Angeli, quæ se ipsū per se ipsū intelligit.

Offenditur
probabilem
esse sententiam
Cuiusdam
consonā me-
ri D. Thom.

Et quoniam arbitramur sententiam Cai. posse defendi, non tantum vt probabilem, sed etiam vt consonam doctrinæ D. Th. proponemus ea summam, quæ huic videntur fauere sententiæ. Principio D. Th. infra q. 56. a. 1. in fine corporis sic tandem concludit. Sic igitur, si aliquid in genere intelligibilem se habeat, vt forma intelligibilis subsistens, intelligit seipsam: Angelus autem cum sit immaterialis, est quadam forma subsistens, & per hoc intelligibilis actu, inde sequitur, quod per suam formam, quæ est sua substantia, se ipsum intelligat. Constat autem immaterialitatem formæ subsistentis esse rationem, quod aliquid sit actu intelligibile, non tantum in ratione principij intellectus, sed etiam in ratione termini & obiecti; Ergo non erit necessarius Angelo se ipsum intelligenti terminus aliquis, vel obiectum productum, ab ipsius Angeli substantia distinctū.

Resp. Ban-
nisi.

Sed ait Bannes discrimen esse inter speciem impressam, & expressam, quod species impressa concurrat in ratione principij effectiui, atque ideo necessarium esse, vt concurrat secundum quod actu existit; quia omne agens agit quatenus est in actu, ac propterea potest (inquit) Angelica substantia prout actu existit, speciei impressæ officium apte supplere: at verbum in ratione obiecti, & termini præsupponit iam actualem intellectum, cuius est terminus formaliter representans rem cognitam; & quia res intellecta vt sic abstrahit ab existentia actuali, necesse est vt verbum in ratione verbi non representet actuale existentiam, ac per consequens Angelica natura, prout est à parte rei, non potest habere rationem formalem verbi: quia prout est à parte rei est determinata ad actuale existentiam. Hæc tamē

impugnatio.

A solutio plures patitur instantias. Nam primò species non efficit intellectum secundum illud esse naturale, quo existit in rerum natura, prout est tale ens de genere substantiæ vel accidentis; sed prout est ipsum intelligibile factum vnum cum intellectu in esse intelligibili; & sic intellectum efficit cum intellectu, non secundum esse naturale sed secundum esse intelligibile, secundum quod esse verbum etiam terminat actum intelligendi; erit igitur eadem quo ad hoc speciei impressæ & verbi conditio. Secundò quia cognitio Angeli quæ se ipsum intelligit, necessariò est intuitiua; alioquin se ipsum non perfectè cognosceret; & cum se ipsum non liberè sed naturaliter semper intueatur, non poterit Angelus absolute in sui cognitione abstrahere ab existentia. Dixi autem absolute quia cum Angelus perfectè sui naturam intelligat, prout ab existentia distinguitur, quodammodo cognoscit illam præcisè ab existentia; sed quia eadem cognitione illam etiam vt existentem cognoscit, ideo absolute in sui cognitione non abstrahit ab existentia. Nec eadem est ratio de ea cognitione, quæ ceteros Angelos ac res quæ sunt in vniuerso cognoscit; quia species horum representatiuæ subsunt libero vsui voluntatis Angelicæ, atque ideo potest Angelus vt qualibet specie, prout est quidditatis representatiua, non vtendo eadem quatenus representat existentiam.

Denique si de ratione intellecti in actu esset abstractio ab existentia, & non sufficeret immaterialitas formæ subsistentis, necesse esset Deum in sui ipsius cognitione, & beatos etiam in visione Dei abstrahere ab existentia, quod est impossibile. Præterea ad hoc vt intellectualis substantia rem aliquam actu cognoscat, & vt res illa ad actum intellectus concurrat, non tantum in ratione principij sed etiam in ratione termini, requiritur & sufficit vnio cum illa in esse intelligibili, vel per informationem perfectam vel per identitatem: at substantia Angeli vnitur cū ipso Angelo per identitatem in esse intelligibili; Ergo Maior probatur. Tunc intellectus siue intelligens actu intelligit ipsum intelligibile, quādo est perfectè ipsum intelligibile; tunc autem est perfectè ipsum intelligibile, quando vnitur illi perfectè in esse intelligibili; hoc verò fit cū intelligibile coniungitur intelligenti per informationem perfectam, & multo magis si fuerit vnum per identitatem non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili. Voco informationem perfectam illam, quæ fit per vtramque speciem scilicet impressam & expressam; ergo Propositiones omnes assumptæ patent ex dictis supra quaest. 12. a. 2. controu. 3. Vltima verò probatur; quia tunc maxime est in ratione obiecti intrinseci vnio intelligibilis cum intellectu, quando intelligens vnum est cum illo per identitatem non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili: nihil enim ultra requiritur.

Minor autem principalis argumenti probatur. Quia ex eadem radice nimirum immaterialitate prouenit, quod res aliqua sit intelligens & actu intelligibilis, vt explicauimus in expositione textus a. 1. q. 14. at Angelus est omnino immaterialis; ergo vnitur per identitatem ipsi Angelo, non solum in esse naturali sed etiam in esse intelligibili. Sed ait Zuzumel. in q. 56. a. 1. q. 2. & cognitio actualis requirit obiectū cognitū in actu, & non sufficit vt sit actu intelligibile; quia intellectus respectu immediati obiecti actualiter intellecti non est passiva potentia, sed merè actiua; atque ideo intelligendo adducit suū immediatū obiectū; & tunc verò Angeli ex

D

E

pro-

propria ratione essentiali non habet, ut sit actu intellecta; quia hoc illi convenit accidentaliter, quatenus terminat cognitionem, quæ est accidens; igitur hoc habebit, quatenus intellectus trahit essentiam suam ad semetipsum per intellectum formando expressam ipsius similitudinem, hoc est verbum. *Hæc verò nihil obsunt;* quoniam ut aliquid sit actu intellectum tamquam terminus intrinsecus intellectus, tria sufficiunt. Primum est ut sit actu intelligibile. Secundum est ut quatenus actu intelligibile sit intra ipsum intelligentem. Tertium est actualis intentio ipsius intelligentis, & applicatio principiorum ad intelligendum, per quam ex actu primo fit operans in actu secundo. Constat autem ex dictis essentiam Angeli intelligentis esse actu intelligibilem, & esse intra ipsum intelligentem per identitatem, multo magis quam sit intra ipsum quodvis aliud intelligibile per informationem; ac denique in Angelo esse perennem ac naturalem intentionem, & applicationem ad suæ substantiæ cognitionem. Igitur non requiritur verbum; nam cum verbum ea tantum ratione sit intellectui necessarium, ut scilicet intelligibile sit non; solum actu intelligibile, sed etiam intra ipsum intelligentem ut unum cum illo, sic ut per intentionem vel applicationem sit actu intellectum, idque conveniat essentiæ cuiuslibet Angeli respectu ipsiusmet Angeli, non erit in eius cognitione formatio verbi requirenda: alioquin etiam in visione diuinæ essentię necessarium esset beatos formare verbum; quia diuina essentia respectu intellectus beatorum non est essentialiter actu intellecta, sed illi convenit per accidens & ab extrinseco, prout terminat accidentalem cognitionem intellectus beati. Nec admittendum est quod ait Zumel. intellectum respectu immediati obiecti actualiter intellecti esse potentiam merè actiuam, cum possit ad illud habere habitudinem, non ut eius actiua potentia aut passiva, sed tantum ut ad terminum præexistentem saltem prius natura.

Sed respondet Zumel. diuinam essentiam licet ex propria ratione non dicatur actu intellecta per intellectum beati, esse nihilominus illi intrinsecum & essentialiter, ut sit intellecta per intellectum diuinum, & per ipsius intellectum continentem eminenter intellectum beati, & consequenter nullam potentialitatem habere posse in ordine ad intellectum beati, posseque per se ipsam esse immediatum principium intellectus beati; sicut personalitas increata, quia eminenter continet omnem personalitatis rationem, potest se ipsa supplere vicem personalitatis creatæ, ut patet in mysterio incarnationis. *Sed in primis continentia illa eminentialis imperfecta est in re propofita in qua per se requiritur unitas & intimitas intelligibilis cum intelligente, cum intentione seu applicatione iam dicta: unde ea solum ad actualē intellectum conferunt, quæ modos per se dicunt unitatis & intimitatis; at verò prædicta continentia nullum dicit formaliter unitatis aut intimitatis modum respectu intellectus creati; quamvis actualitas infinita, quæ radix est prædictæ continentię, ratio sit vnibilitatis ipsius essentiæ diuinæ cum intellectu creato: è contra verò cuiuslibet Angeli essentia respectu ipsius vtrumque per se & essentialiter sibi vendicat scilicet unitatem & intimitatem, & ex eiusdem natura prouenit actualis intentio & applicatio ad se ipsum intelligendum. Præterea non requiritur minor immaterialitas, actualitas & intelligibilitas, ut res ali-*

qua subsistens sit actu principium intellectus, quam ut sit terminus eiusdem intrinsecus, ut patet in simili; nam species impressa non est minus immaterialis & actualis cum actu causat intellectum, quam sit verbum ipsum, qui est eius effectus ex hoc quod est forma immaterialis & intelligibilis intima Angelo; at substantia Angeli per se ipsam principium est intellectus; ergo eadem ratione eiusdem intellectus erit terminus intrinsecus.

Ut autem contra Bannet. Zumel. & alios sustineamus hanc partem secundum mentem Angelici nostri Doctoris; considerandum est verbum dupliciter posse distingui realiter à substantia intelligentis: vno modo secundum se; alio modo ratione intellectus cuius est terminus: priori modo distinguitur verbum à substantia intelligentis in qualibet intellectione nostra, & in omni cognitione Angeli qua aliud à se cognoscit; posteriori verò modo distinguitur verbum à substantia Angeli se ipsum intelligentis; nam cum se ipsum intelligit, actus intelligendi distinguitur realiter ab eius substantia; Ratio prædictæ distinctionis est; quia res cum suo termino computatur ut unum, & ideo quandoque illi attribuitur aliquid ratione sui termini, & quandoque ratione sui, & similiter termino aliquid attribuitur ratione sui & aliquod ratione rei quam terminat. Nuncupatur autem Angeli substantia, prout actu terminat eius intellectum, intentio intellecta; quia ut sic exercet officium verbi, quod est intentio intellecta & ei ut sic accidit habere esse naturale idem cum ipso intelligente, & per se sibi vendicat tantum esse intelligibile. Propter quam causam videtur S. Thom. in 4. cont. gent. cap. 11. sub nomine intentionis intellectæ significare voluisse substantiam Angeli, prout actu terminat actum intellectus loco verbi.

SUSTINENDO igitur vtramque partem ut probabilem etiam secundum mentem S. Thom. duas proponimus conclusiones.

PRIMA CONC. Probabile est etiam in doctrina D. Th. Angelum in sui intellectu nullam formare verbum. Hæc conclusio patet ex dictis, & magis elucescet ex solutione argumentorum aduersæ partis.

SECUNDA CONCL. Multo probabilius est secundum mentem D. Tho. Angelum in sui ipsius cognitione formare Verbum. Hæc patet ex dictis D. Th. supra relatis, & ex argumentis recentiorum inferius adducendis, quæ sufficientem quidem, sed non multum euidenter, habent solutionem.

Igitur argumenta ex doctrina D. Th. petita pro secunda conclusione aduersus primam sic facile videtur posse confutari. Nā primus locus ex 4. cont. gent. se ipsum explicat, cū adducens rationem ait: tamen ipsa intentio intellecta non est eorum substantia, quia non est idem in eis intelligere & esse: quibus verbis significat se loqui de termino intrinsecus intellectus, quem appellat intentionem intellectam ratione actus intelligendi; qui quoniam in Angelis distinguitur ab eorum substantia, consequens est etiam, ut eius terminus quicumque sit ille, distinguatur ab Angeli substantia, si non ratione sui, saltem ratione ipsius actus intelligendi cuius est intrinsecus terminus. Cur autem substantia Angeli, quatenus actu terminat suam intellectum, nuncupetur intentio intellecta, iam supra diximus. Secundo dici posset D. S. ibi loqui de intentione intellecta, quam

Notanda
distinctio.

conclusio.
nec ad-
Bæ, & pro-
batur.

Respondetur
argumentis
superius ad-
ductis pro
vtraque sen-
tentia, quæ
alia quedam
proponuntur,
& soluntur.
Obi. i. cont. 1.
concl. soluti.

quam format Angelus ex aliorum intellectu, vel de intentione intellecta absolute siue vniuersaliter respectu cuiusvis intelligibilis; hoc enim probat ratio adducta, quia scilicet in Angelo non est idem intelligere & esse: nam si intelligere Angeli esset suum esse, idem esset absolute verbum cum substantia Angeli. Colligitur vtraque expositio ex sequentibus de intellectu nostro, sic enim ait: *Dico autem intentionem intellectam, id quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta, quae quidem in nobis neque est ipsa res, quae intelligitur, neque est ipsa substantia intellectus &c.* Cōstat autem primò intellectiōem nostram vt plurimum esse de rebus à substantia nostra diuersis, nec vt ait Arist. nos ipsos cognoscimus nisi sicut alia. Secundo certum est, verbum nostrum absolute & vniuersaliter distingui à substantia nostri intellectus. Loquitur ergo D. Th. ibi, vel de verbo quod ex aliorum cognitione formatur, vel de verbo Angeli absolute.

Inf.

Sed huic responsioni possent obijci sequentia verba; nam ibi concludendo dicitur: Relinquitur quod in Deo intelligente seipsum, sit idem intellectus, & res quae intelligitur, & intentio intellecta; igitur in praecedentibus sermo fuit de cognitione Angelis, quae se ipsum cognoscit. Resp. Deum in se ipso cognito etiam alia cognoscere, vt ibidem praemisit D. Th. ac per hoc, nomine Dei se ipsum cognoscens comprehendit simul etiam Deum ipsum, sub ea ratione qua cognoscit alia; Sic enim tantum cognitio Dei perfecta est & comprehensua; loquitur ergo S. D. in illo capitulo de cognitione & intentione intellecta, tam Angeli quam Dei absolute & vniuersaliter respectu cuiusvis intelligibilis.

Sol.

Ob. 2. Sol. Ad secundum locum dico primò ibi sermonem esse de intellectu nostro vt patet. Secundo dico nomine intellecti per essentiam ibidem accipiendū esse id, quod intelligitur quidditatiue; Nomine verò intellecti per similitudinem id, quod intelligitur in alia re simili cognita, quae nuncupatur similitudo obiectiua.

Ob. 3. Sol.

Ad tertium locum ex quest. nona de potentia, dico primò S. Th. ibi loqui de intellectu nostro, vt patet ex ipso verborum cōtextu diligenter cōsiderato; mani ducit enim nos ex ijs quae in nobis sunt vt euidentioribus ad ea, quae diuinitus nobis reuelata de Deo credimus: Secundo dico sensum verborum S. Th. non obscure colligi ex illis verbis: *id autem quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur; cum illa sit quandoque intellecta in potentia, & sit extra intellectum.* Significat enim non esse accipiendum vt vniuersaliter verum, rem illam cuius habetur notitia, non esse idem quod per se intellectum, nec è contra, ob eam causam, nimirum quia res intellecta quandoque est in potentia tantum cognita, & est extra intelligentem; igitur si sit res aliqua, quae non sit extra intelligentem, & sit semper actu intelligibilis & intellecta, qualis est substantia Angeli respectu proprii intellectus, vt ex supradictis patet, illa erit idem quod per se intellectum & verbum mentis.

Obi. 4. Sol.

Ad quartum locum ex hoc articulo, respondeatur dictum illud intelligendum esse de intellectu nostro, vt docet hic Caiet. hinc enim manuducimur ad cognoscendum esse probabile, & valde credibile, quod docet fides de verbi processione in diuinis; cum autem addit Sanct. Doct. ea, quae dicuntur de Deo, esse intelligenda ad modum nobilissimarum creaturarum, interpretandum est de genere

Naz. in 1. part. D. Th. tom. 2.

siue ordine creaturarum intelligentium absolute, prout distinguuntur contra creaturas merè corporeas vel purè sensibiles; vt autem sit verum tale dictum sic absolute & indeterminatè sumptum; satis est in vna illius generis specie, qualis est humana, similitudinis illius esse fundamentum: Et quoniam sermones interpretandi sunt iuxta subiectam materiam, idcirco particula illa ex hoc ipso quod intelligit accipienda est non de intelligere vt sic, sed de intelligere humano; de quo solo loquitur illa propositio: *quicumque intelligit &c.* vt sensus sit; quicumque scilicet homo intelligit, ex hoc ipso quod intelligit intellectu libi congrua & suae naturae consona, procedit aliquid intra ipsum, & sic vera est propositio: formaliter & per se, sed in tali specie intellectuonis, & non vniuersaliter in toto genere intellectuonis creatae. Et quia Caiet. & quidam alij quaerunt de sensu dictae propositionis: *Quicumque intelligit &c.* etiam absque respectu ad praesentem litteram, id est absolute; idcirco non erit ab re diuersos illius sensus expendere. Sunt verò quatuor: Nam Primò sumi potest vniuersalissimè, prout extenditur ad omnem intellectuonem tam creatam quam increatā; & sic quoad intellectuonem Dei non est scita, sed credita. Dixi quo ad intellectuonem Dei; nam absolute falsa est sic vniuersalissimè sumpta, vt immediatè dicemus; est autem credita quo ad intellectuonem Dei loquendo de processione reali; quia ratione naturali probari non potest diuini verbi processio. Secundo potest accipi dicta propositio vt communis ad omnem intellectuonem creatam tam ordinis naturalis quam ordinis supernaturalis; & in hoc sensu falsa est; ostendimus enim in quaestione duodecima, articulo secundo beatos non posse formare verbum de Deo clare viso. Tertiò sumi potest vt comprehendit tantum omnem cognitionem creatam naturalem quo ad rem siue quo ad modum; & sic habet difficultatem, quam nunc examinamus de Angelo intelligente se ipsum. Postremò potest intelligi limitate de cognitione hominis viatoris; in quo sensu verissima est, & posita hic à D. Thom. vt ante diximus.

Contra eandem primam conc. argum. Torres: *contra conc. Primò; Anima cognoscendo se format verbum secundum D. Th. Ergo Angelus cognoscendo se format verbum; sequela probatur; quia vtrouque est eadem ratio. Resp.* nullam esse consequentiam; Ad probationem dico non esse eandem sed longè diuersam rationem; quia anima nostra non cognoscit se ipsam per se ipsam sed cognoscit se sicut alia, scilicet per speciem abstractam phantasmatè rei sensibilis.

Secundo; Sicut per calefactionem producitur Obi. 2. calor, ita per actum intelligendi producitur verbum; at nequit esse calefactio sine calore; ergo neque actus intelligendi sine verbo. *Resp. Solus.* maiorem absolute falsam esse; quia per actionem transeuntem qualis est calefactio, necessariò producitur aliquid, non autem per actionem immanentem, qualis est intellectio, producitur aliquid necessariò, sed permissiue tantum.

Tertiò probat verbum esse de ratione intellectuonis, per dicta D. Thom. supra satis exposita, quibus non est necesse quisquam aliud addere.

Quartò probat idem argumento (vt ipse ait) Obiectio. 4. efficacissimo. Si Angelus cognoscendo se non formaret verbum, ob id esset, quia Angeli essentia est

B imma-

Sensus multiplex illius dict. Quicumque intelligit &c.

Solus.

Ob. 3. cū sua sol.

Obiectio. 4.

immaterialis, atque satis præsens eius intellectu: At hæc ratio nullius ponderis est; quoniam diuina essentia est purus actus & immaterialis & intimè præsens diuino intellectui, & tamè Deus cognoscendo se producit verbum, vt ex fide constat; ergo Angelus cognoscendo se format verbum. *Respondetur* falsam esse minorem; Ad probationem respondetur nullam esse consequentiam; quia Deus ex fecunditate & infinita perfectione suæ naturæ producit verbum subsistens personaliter à dicente distinctum; quæ ratio nullo modo conuenire potest Angelo, qui finitæ perfectionis est.

Cont. eandem obijcit Bannes. *Primò:* Si dicamus quod de intrinseca ratione intellectus est productio verbi, suauis & commodius intelligemus mysterium Trinitatis quantum ad generationem Filij; ergo ex his magis eligenda est à Theologo pars affirmatiua. *Resp.*

nullam esse consequentiam; nam intelligentia mysterij diuinæ generationis querenda est ex ijs, quæ nobis certa & euidentia sunt; non autem ex opinionibus soliditate carentibus.

Obijcit 2. *Secundo:* Angelus intelligens suam quidditatem abstrahit ab hic & nunc actuali; sed essentia Angeli secundum esse reale quod habet, non abstrahit ab hic & nunc, sed est determinata per existentiam actualem distinctam realiter ab essentia; ergo non poterit immediatè esse obiectum intellectus Angelicæ; ergo necessarium est verbum. *Resp.* falsum esse maiorem; quia cognitio Angeli qua se ipsum intuetur, est illi naturalis, & simul terminatur ad essentiam, & eius ultimam actualitatem, quæ est existentia, vtriusque simul rationem & distinctionem comprehendens; Alia eiusdem expositoris argumenta faciliem habent ex dictis solutionem.

Cont. eandem obijcit Zumel. *Primò:* Intentio intellecta, & intellectio ipsa in Angelo sunt eiusdem generis & naturæ: sed intellectio non est ipsa substantia Angeli; igitur neque intentio intellecta est eius substantia, sed quoddam accidens eius. Maior probatur; quia terminus intrinsecus cuiuslibet rei, & res ipsa, debent esse eiusdem ordinis & naturæ, ita vt vtrumque debeat esse substantia aut accidens. *Resp.* intentionem intellectam, & intellectionem in Angelis esse eiusdem generis & ordinis, quatenus ambo sunt in ordine immaterialium & intelligibilium, & quatenus intelligere est esse intentionis intellectæ vt actu intellecta est, & in hoc sensu vera est maior. Si verò intelligatur de identitate ordinis in esse naturæ, in quo vnum est substantia & aliud accidens: falsa est cum propositione ad eius probationem assumpta; vt patet etiam in visione beatifica, cuius terminus intrinsecus est diuina essentia.

Obi. 2. *Secundo:* Intellectus non potest rem aliquam intelligere, nisi habeat illam intra semetipsum in esse intelligibili tamquam obiectum actu cognitum, & intellectum; sed essentia Angeli non potest esse isto modo intra intellectum, nisi intellectus ipse formet verbum illius; ergo. Maior patet ex Arist. in 3. de anima dicente, quod intellectus in actu est res intellecta in actu; Minor probatur; nam essentia Angeli ex propria ratione essentiali non est actu intellecta, quia hoc illi conuenit accidentaliter, quatenus terminat cognitionem quæ est accidens; ergo erit actu intellecta, quatenus intellectus trahit essentiam ipsam ad se ipsum per intellectionem formando expressam illius similitudinem, hoc est verbum.

Respondetur falsam esse minorem. Ad probationem dico nullam esse consequentiam; nam ad hoc vt essentia Angeli sit intra eius intellectum vt actu intellecta, non est necesse, vt hoc sit de eius ratione essentiali; sed satis est vt sit ei conaturale, & quasi proprietas ex hoc, quod cum sit immaterialis & actu intelligibilis, est etiam eadem cum ipso Angelo intelligente, & est ei ratio intelligendi, meliori modo, quam quauis species accidentalis impressa, & ab ea procedit intellectus in actu, & consequenter propter eandem causas & perfectiones, poterit etiam esse terminus & obiectum immediatum intellectus, vt supra deduximus: Et eodem modo soluitur argumentum Baltasaris Nauaretæ q. 12. a. 1. quod in substantia idem est cum hoc postremo Zumel. Reliqua eius argumenta soluta remanent ex prædictis.

Nunc soluenda sunt argumenta, quæ produxi- *Ad argum. pro sententia Caiet.*
mus contra priorem sententiam explicatam in secunda conclusione. Quibus non video, quomodo satisfieri possit, nisi dicendo terminum intrinsecum intellectionis debere omnino esse eiusdem ordinis cum intellectione, quo ad rationem substantiæ vel accidentis; alioquin terminus intrinsecus esse non potest; sicut nulla substantia potest esse terminus intrinsecus calefactionis, dealbationis &c. Et quemadmodum diuina personalitas, ex hoc quod est infinita simpliciter continent eminentem in se omnem rationem & perfectionem cuiusvis naturæ & personalitatis creatæ, supplere potest personalitatem creatam & fieri diuinam virtute terminus intrinsecus naturæ creatæ: ita diuina essentia quæ verbum est & intellectio perfectionis simpliciter infinitæ supereminenter continens omnem intellectionis & verbi rationem, potest in visione beatifica supplere verbum creatum & fieri terminus visionis intrinsecus. Cum itaque essentia Angeli talem non habeat continentiam respectu propriæ intellectionis & verbi accidentalis, quia simpliciter finita est; talis verò continentia perfectionem requirit simpliciter infinitam; consequens est vt Angelus in sui ipsius intellectione necessariò formet verbum. Ratio verò à priori est, quæ tangit S. D. in dicto cap. 11. quia intelligere, prout passiuè significatur per verbum intelligi, est esse reale intentionis intellectæ siue verbi, quo simpliciter esse dicitur; & consequenter vbi intelligere non est substantia aut esse substantiale sed accidens, ibi quoque intentio intellectæ siue verbum est accidens & non est substantia intelligentis aut alterius rei intellectæ; & è contra vbi intelligere est substantia vel esse substantiale; etiam intentio intellectæ siue verbum est substantia; quia soli substantiæ conuenit esse substantiale, quo simpliciter esse dicitur; sicut accidens esse accidentale, quo simpliciter esse dicitur vel in esse. Cui igitur intelligere in Angelo sit esse quoddam accidentale, non poterit esse id, quo substantia Angeli simpliciter est; & ideo in Angelo substantia non est intentio intellectæ.

Ad authoritatem igitur D. Thom. ex qua. 56. artic. 1. & ad rationem in ea fundatam dico immaterialitatem formæ subsistentis posse esse rationem, quod forma sit intelligibilis in ratione principij, non autem in ratione termini & obiecti immediati: Ratio differentia est; quia intelligere est esse intellectus speciei impressæ & verbi sed diuerso modo; nã est esse intellectus & speciei, non simpliciter sed prout

lunt

sunt in actu secundo, verbi verò est esse simpliciter; Igitur intelligere Angeli quod est accidens, poterit actuare substantiam suam in ratione actus secundi, sicut & intellectum; non potest tamen actuare substantiam suam, ut per intelligere habeat esse simpliciter, quod est esse substantiale.

Ad 2.

Ad secundum argumentum neganda est maior propositio. Nam ut res aliqua ad actum intellectus concurrat, non tantum in ratione principij, sed etiam in ratione termini immediati, non sufficit unio cum intelligente in esse intelligibili per identitatem, sed requiritur ut intelligere sit esse simpliciter ipsius termini immediati.

Plura alia argumenta à prædictis expositioribus proponuntur & solvuntur, quæ apud eos lege, si placet.

TERTIA CONTROVERSIA.

Qua intellectus actione producatur verbum?

Sententia
Doctorem,
& Expositi-
onem, ac sen-
sus questii.

SCOTUS in 1. dist. 2. in solut. q. 7. & in quol. q. 1. & 1. dist. 27. q. 1. affirmat esse in intellectu duplicem actum; alterum qui est operatio; & alterum qui est productio: quos ait esse formaliter distinctos ex natura rei, ita ut neuter alterum includat, neque sit alter formaliter. Hi verò sunt actus intelligendi & actus dicendi; primum appellat actum operativum: secundum productionem; quia per hunc existimat verbum produci. Eandem sententiam de duobus actibus sequitur Sylvester super hoc a. quos duos actus, ut explicat hic Mol. & Rada in contr. 8. de productione verbi, Scotus existimat contrarium habere ordinem in nobis & in Deo; quia dicere in nobis semper præcedit ipsum intelligere, sicut actio præcedit terminum: nam sicut (inquit) calor est calefactionis terminus, ita intelligere seu intellectio, quæ est verbum ipsum, est dictionis terminus. Ex quo deducit Rada de mente Scoti actum dicendi & intelligendi, non se habere ut duos effectus subordinatos, ut ei imponit Caietanus. Nam si se habent ut actio & terminus, iam non sunt ut duo effectus subordinati, sed potius ut effectio & effectus; At in persona Patris dicere & intelligere quo est formaliter intelligens, habent se sicut duo subordinati effectus ab eadem causa dimanantes, cum uterque sit actus secundus divini intellectus: sed actus intelligendi quo Deus est formaliter operans & intelligens se ipsum, est prior actu dicendi, quo verbum gignitur atque producit: nam divinus intellectus ex vi sua prius est operativus quam productivus, & prius intelligens quam dicens; quia omnis perfectio essentialis non includens respectum ad creaturas, est prior notionali quocumque in divinis: intellectio verò est perfectio absoluta, actus autem dicendi est notionalis. Hanc partem approbat hic Mol. disp. 8. membro 2.

Dur. in 1. dist. 6. q. 2. & Greg. in 1. dist. 10. q. v. unica dicunt verbum divinum non procedere per actus intellectus, sed ex fecunditate naturæ, sentiuntque omnem actum intelligendi esse verbum.

Torres super hoc a. disputat. 5. tria dicit. Primum: dicere & intelligere sunt unica intellectus actio. Secundum: verbum & verbi productio sunt priora (saltem natura) ipso actu intelligendi. Tertium: verbum producit per actionem intellectus, non ut est intelligere sed prout est dicere.

A Suar. lib. 1. de myst. Tri. c. 6. duo dicit. Primum: Thomistæ ponentes verbum creatum realiter distingui ab actu intelligendi, necessario debent etiam affirmare realem distinctionem inter intelligere & dicere. Secundum: intelligere præcisè prout scilicet significat producere actum intelligendi & dicere, non distinguuntur in nobis realiter, nec formaliter seu ex natura rei, & multò minus in Deo: ut autem intelligere non tantum significat producere, sed etiam recipere & informari vitaliter ipso actu intelligendi, & percipere obiectum, quo modo frequentius sumitur, distinguitur in nobis ex natura rei ab ipso dicere.

B Vasq. infra q. 34. a. 1. c. 3. duo dicit. Primum: Productio speciei expressæ non est dictio & intellectio simul formaliter, nec eo est intellectio aut dictio quo productio. Secundum: Verbum mentis est qualitas expressa, quæ est ipsa intellectio obiecti, & eadem est dictio, non sui ipsius, sed rei intellectæ.

C Cai. & alij Thomistæ, & cum eis Val. tria dicunt de mente D. Th. Primum: Productio verbi intellectualis est dicere intellectualiter. Secundum: Dicere in ratione sua claudit actum intelligendi: nam dicere & intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, & intellectio ipsa est productio conceptus. Tertium: Dicere & intelligere distinguuntur distinctione rationis formaliter habente fundamentum in re.

Ex his relictis opinionibus apparet statum controversiæ in tribus consistere. Primum est distinctio actus intelligendi ab actu dicendi. Secundum est ordo dictorum actuum. Tertium est, quo nã actu formaliter procedat verbum, siue creatum, siue increatum.

Ex TRIBVS propositis controversiæ punctis, primum scilicet differentiam actus intelligendi ab actu dicendi, explicat egregiè S. D. in fra q. 34. a. 1. ad 3. dicens in hoc eos ab invicem discriminati, quod intelligere dicit solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, quæ habitudo nullam importat realem originem siue emanationem rei intellectæ ab intelligente, sed quandam solum informationem in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu per formam rei intellectæ. At verò dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum: cum nihil aliud sit dicere quam verbum proferre, sed mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quæ in verbo prolato manifestatur intelligenti: quemadmodum eitam dicere vocale & sensibile, importat relationem realem ad verbum vocale productum, & eo mediante dicit relationem rationis ad rem verbo manifestatam. Nam dicere idem est quod verbum rei verbo significatæ manifestativum proferre. Quo fit ut dicere intellectualem propriè loquendo quamvis importet principaliter relationem ad verbum per modum actionis, includat tamen intelligere; quia nihil aliud est dicere, quam intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, ut docet hic Caietanus & S. Th. de ver. quæst. 4. artic. 2. ad 3. ubi sic ait: in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem; nec aliter possumus intelligere; nisi huiusmodi conceptionem exprimendo; & idèd omne intelligere in nobis propriè loquendo est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc, quod aliquid ex ipso procedat secundum rem; quia in eo idem est intellectus, & intellectum, & intelligere; quod in nobis non accidit; & idèd non omne intelligere in Deo propriè loquen-

B 2

loquen-

loquendo est dicere. Hæc D. Thom. & infra quest. 34. a. 1. ait omnes personas diuinas esse intelligentes, dicentem autem esse solum Patrem propriè loquendo. Ex quo sequitur in diuinis distinguere dicere ab intelligere, vt notionale ab essentiali communi intrinsecè clauso.

*Ad omne
intelligere
in Deo fit.*

Sed obseruandum quòd intelligere Dei potest dupliciter considerari. Vno modo secundum se & absolute; alio modo prout est in hac vel in illa persona, puta Patre vel Filio, quatenus scilicet huic vel illi personæ comparatur vt actus quo intelligit. Si priori modo sumatur intelligere, sic omne intelligere diuinum est dicere; quoniã, vt inquit S. Thom. in 4. cont. gent. c. 13. in Deo est vnicum & simplex intelligere; & ideò in Deo est vnicum verbum, & eadem ratione vnicum dicere, vt notat Ferr. in dicto loco. Si verò sumatur intelligere posteriori modo: sic non omne intelligere diuinum est dicere, sed tantum intelligere paternum; quia solum prout est in Patre coniungitur habitudini producentis ad ipsum verbum productum, non autem quatenus est in Filio aut Spiritu S.

Ad cuius euentiam considerandum est secundo, id quod alias docuimus ex Caiet. nimirum: ens illud per essentiam qui Deus est, ex infinita suæ naturæ perfectione, in vna simplicissima sui non solum entitate, sed etiam ratione formali secundum se, continere rem & rationem omnem absolutam tribus communem, & rem omnem ac rationem relatiuam & notionalem cuilibet personarum propriam: Et quemadmodum in vna re & ratione substantiæ diuinæ necesse est duas esse rationes virtualiter distinctas: alteram absolutam quæ est essentia: & alteram relatiuam quæ est personæ: quia diuinæ illæ personæ vnâ habent communem essentiam, & relatiuè personaliter distinguuntur; ita in vna re & ratione actionis diuinæ, necesse est inueniri duas rationes actionis virtualiter inter se distinctas: vnâ absolutam tribus communem: alteram relatiuam non omnibus communem, sed vnus vel ad summum duarum simul propriam. Cuius ratio ex augustissimo Trinitatis mysterio hæc reddi potest. Nam cum tres personæ sint vnus Deus, cuius maximè perfectiones sunt intelligere & velle, necesse est prædictas & alias similes perfectiones tribus in vna Deitate personis esse communes: & quia eadem illa tria supposita ordinem habent originis inter se, quo vnum oritur ab alio secundum actionem immanentem, quæ in Deo non est, nec esse potest nisi intelligere & velle: necesse est actionem illam, qua vna persona producit aliam, puta, intelligere quo Pater generat Filium, quatenus actio illa productio est, esse aliqua ratione propriam personæ producentis; alioquin eadem actio quatenus productio, esset actio tam producentis quam producti, quod est impossibile. Hæc verò actio productiua si sit intellectus vocatur dicere, quia dicere nihil aliud est quam verbum proferre: si sit voluntatis vocatur spirare, quo verbo significatur motus voluntatis in bonum cum productione amoris: Quemadmodum igitur inuenitur in Deo vno simplicissimo ratio substantiæ communis & absoluta quæ est essentia, & ratio substantiæ relatiuæ quæ est personæ: quæ duæ rationes non nisi virtualiter distinguuntur, ita reperitur in eodem actio communis & absoluta puta intelligere, & actio respectiua siue notionalis quæ propria est puta dicere; inter quas sola potest esse virtualis distinctio, vt patebit ex dicendis in q. seq. a. 2. & q. 39. a. 1.

A SED Vsq. infra q. 34. a. 1. c. 4. negat intellecti-
onem aut dictionem siue dicere esse produ-
ctionem conceptus siue verbi, & eadem ratione
negat verbum dici ab intellectu nostro dicens
verbum intellectus nostri esse qualitatem expres-
sam, quæ est ipsa intellectio obiecti, & hanc e-
andem esse dictionem non sui ipsius sed rei intel-
lectæ; sed de verbo diuino lōge aliam esse ratio-
nem; nam quia in Deo simul habet esse id quod
intelligitur à Patre & quod producit, ideò si-
mul habet rationem verbi & simul etiam est di-
ctum & prolatum, æterna patris dictione & pro-
latione, quæ est illius cognitio. Verbum autem
nostrum (inquit) non intelligimus actu dire-
cto, atque ideò non dicimus illud, nisi impro-
priè, & latiori significatione. Sed hæc finola sunt

B & ex supradictis in prima huius articuli controuer-
sia remanent confutata, & eorum falsitas ex di-
cendis in sequenti controuerfia magis elucescet. Nā
si per actum intelligendi verbum producit vt
terminus & obiectum intrinsecum ipsius intel-
lectionis rem intellectam expressè manifestans,
sequitur quòd intelligere siue intellectio qua-
tenus est verbi productio, sit idem quod dicere,
& quod verbum ipsum sit dictum; nam hoc ip-
so quod verbum terminat actum intellectiōis
vt eius obiectum intrinsecum & imago obiecti
extrinseci in actu exercito, verbum ipsum verè
& propriè dicitur per actum intellectiōis, ma-
gis quàm res verbo representata. Vt enim in
C prima Contr. diximus cum D. Thom. verbum est
per se primò intellectum, atque ideò etiam per
se primò dictum. Nam si per Vsq. illud tantū
propriè dicitur, quod intelligitur; sequitur vt
id quod primò intelligitur primò dicatur. Di-
citur autem verbum per se primò intellectum
tū quia primò & immediate terminat intel-
lectionem vt obiectum intrinsecum, tū quia nō
nisi per ipsum & in ipso res externæ sunt & di-
cuntur intellectæ; quamquam verum sit ad res
intelligendas verbum ordinari; sed hoc non ef-
ficat eas esse primò intellectas, sed eas duntaxat
esse præcipuam intellectiōis materiam, quæ
per obiectum interius quod est verbum, ratio-
nem formalem induit intelligibilis & intellecti
in actu. Hanc veritatem disertis verbis expres-
sit D. August. lib. 15. de Trinit. c. 10. vbi sic ait.
Formata quippe cogitatio de eare quam scimus, verbū
est, quod in corde dicimus, quod nec græcum est, nec
latinum, nec lingua alicuius alterius. & cap. 15. cum
verbum nostrum nostra cogitatione dicatur: & paucis
interiectis subdit: verbum nostrū, verū, intellē, nisi
nostra cogitatione non dicitur. His adde quæ supra
notauimus in 1. Contr. ex eodē D. Aug. de duplici
loquutione & duplici verbo interiori & exte-
riori.

E SED ait Vsq. Aug. aliter Philosophari de ver-
bo mentis quàm scholastici loquantur, & vocare
verbū mētis scientiā certam quā habemus de re,
vel certum iudiciū post cogitationis vel intelle-
ctus inuestigationē: dictionem autē verbi apud
Aug. esse cogitationem præcedentem: nam ibi-
dem ait Aug. cum dubitamus, nondum est verbum
de re, de qua dubitamus. Sed hæc interpretatio
quamuis ex parte vera sit, absolute tamen nō af-
sequitur mentē Augustini, qui de verbo nostro
loquitur per analogiam ad verbum diuinum; at-
que ideò illud in nobis solum existimat dignum
nomine verbi, quòd transacta dubitatione & vo-
lubili mētis cogitatione formatur; conceptū autē
quem actū dubitationis siue cogitationis expri-
mit intellectus, non negat absolute verbū esse,
sed tale verbū negat, vt diuino verbo tanquā si-
mile

*Verbū aut
per se primò
intellectū.*

*Responsio
Vsq. q. 3.*

Impugnatio

mile debeat comparari; sic enim ait: *etiam si concedamus, ne de controuersia vocabuli laborare videamur, iam vocandum esse verbum quiddam illud mentis nostrae, quod de nostra scientia formari potest, & priusquam formatum sit, quia iam, ut ita dicam, formabile est, quis non videat, quanta sit hic dissimilitudo, ab illo Dei verbo quod in forma Dei sit est, ut non antea fuerit formabile priusquam formatum, nec aliquando possit esse informe?* Quibus verbis, conceptum actu cogitationis expressum, non negat August. verbum esse, sed ait esse formabile; quia nimirum caret vltima ac perfecta eidem possibili ac debita formatione, qua firmiter ac perspicue veritas intellectui repraesentetur. Nam forma illa quam habet cogitationis conceptio, via est ac dispositio & ut quid materiale, & informe respectu perfectionis, & actus vltimi, qui est firma & certa conceptio de veritate formata; quam solam conceptionem nomine verbi dignam existimat Augustinus ob dictam causam; sicut etiam naturalem hominis conceptum in vtero matris nunquam formatum esse dicimus, nisi post animae rationalis aduentum; quamuis formas prius habuerit viuientis & animalis. Dicitur itaque per intellectus actum non sola res ab intellectu cognita, sed etiam verbum ipsum, ut ratione probauimus D. August. testimonio roborata.

Primum in nobis esse verbum quod intellectus cognoscit, in Deo autem est contrarium; ubi quod intellectus cognoscit, tam non dicere esse formam, licet intellectus cognoscit.

Sed iam de secundo, ac tertio simul controuersia puncto superest nobis cum Scoto & eius schola certamen.

Sciendum est igitur tertio intellectum posse dupliciter considerari, vno modo quatenus formata est & completa, prout scilicet terminatur ad obiectum; & quia ad obiectum non terminatur nisi mediante verbo, sequitur non esse aut intelligi formatam intellectum, nisi per verbum productum; itaque prius est productio verbi & verbum ipsum productum, quam sit intellectus formata, prius inquam in genere causae formalis. Alio modo potest intellectus considerari ut actio procedens ab intellectu & tendens ut via in terminum; & sic intellectus praecedit verbum ordine naturae, eo modo, quo via praecedit terminum, & fieri factum esse. Vnde etiam dupliciter specificatur intelligere; vno modo ut actio & sic desinit speciem a principio, quod est intellectus in actu primo; nam ex principio cuiuslibet actionis species deriuatur, ut docet S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. Alio modo specificatur intelligere ut via siue tendentia, & mutatio quaedam in terminum; & sic completur ac formatur per terminum, ut hic explicat Bannes dub. 2. & Zumele in fine 3. & 4. disputationis. Sed quoniam intellectus Dei aut personae Patris non formatur aut completur per verbum, atque ideo nec per illud etiam specificatur, sed ab essentia ipsa diuina, quatenus rationem habet principij quo intellectus secundum modum nostrum intelligendi, & prout est eiusdem obiectum; idcirco locum non habet in intellectione Patris respectu Verbi per eam producti praefata distinctio de intellectione ut completa, & de eadem ut via; sed in Patre ante Filij generationem intelligitur perfectissimus actus intelligendi ad ipsam diuinam essentiam ut obiectum intrinsecum ac verbum essentiale terminatus; quem intellectus actus sicut & ceteras diuinae naturae perfectiones Pater communicat Filio, eo ipso generationis actu quo suam illi comunicat deitatem. Nam, ut ostendimus infra cum D. Tho. essentialia & absoluta praestantur in Deo perfectissima ante omnia relatiua & notionalia: Et praeterea si non intelligeretur perfecta Patris intellectio

nisi producta persona verbi, sequeretur Patrem aeternum intelligere per verbum & sapientem esse sapientia genita; quod nullus Theologorum admittit, & aperte negat D. August. in primo retractat. cap. 26. Quamuis igitur in nobis actus intelligendi quatenus via quaedam est & verbi productio se ipsum praecedat, quatenus formatum est atque completum, ac per hoc dicere sit prius in nobis aliqua ratione quam intelligere, quia dicere est ipsa verbi productio, sine quo non est intellectio perfecta; secus tamen est in intellectu diuina; quae, ut diximus, ante verbi productionem completa est in Patre, nec indiget a verbo procedente formari; prius igitur in ea concipimus rationem eius, quod est intelligere quam dicere. Dixi autem in nobis aliqua ratione prius esse dicere quam intelligere, quia si consideretur actus intelligendi, non ut productio est formaliter, sed ut intellectio est exiens ab intellectu, sic videtur prius esse quam eadem intellectu, ut productio est: non prioritate causalitatis, quae hic omnino nulla est, sed ea tantum ratione, quia actio intellectus ut exit ab ipso intellectu actuato specie intelligibili, magis habet rationem intellectus quam dictio; ut vero tendit ad terminum intrinsecum quod est verbum, sic est eius productio & dictio magis quam intellectio. Sed absolute loquendo affirmandum est utrumque simul immo idem esse, scilicet actum intelligendi ut exit ab intellectu, & ipsum dicere quod est productio verbi; nam hoc ipso, quod intelligere est ab intellectu, ut via ad terminum, dictio quaedam videtur esse verbi productiua.

Quare falsa est opinio Scoti dicentis, quod dicere & intelligere etiam in Deo sic formaliter distinguuntur, ut neutrum alterum includat, neque sit alterum formaliter. Quod efficaciter probatur his argumentis. Primum quia si dicere in diuinis non est formaliter intelligere; ergo non est actio intellectus formaliter ut intellectus est; ergo Verbum diuinum non procedit per intellectum diuinum, prout exercet actum intelligendi; ergo non habet ex vi suae processionis ut sit sapientia Patris, quod est contra communem Sanctorum doctrinam, ac praesertim Athan. in oratione contra gregales Sabel. & Aug. lib. 6. de Trin. c. 1. & 2. Prima consequ. probatur; quia intellectus ut sic per se ad intelligendum ordinatur, sicut visus ad videndum & voluntas ad volendum. Aliae consequentiae sunt per se euidentiores. Secundum: Pater aeternus verbum producit dicendo; sed non dicit nisi intelligendo formaliter; ergo producit verbum per dicere, prout est intelligere formaliter Minor probatur; quia dicere paternum per se postulat intellectum constitutum non solum in actu primo, sed etiam in actu secundo intellectus, cum intelligere sit esse prius intellectus in actu, & etiam ipseus Dei, ut cum D. Th. & Cai. probauimus & explicauimus supra q. 14. a. 3. Tertio: Pater aeternus producit verbum, quod est

persona subsistens, quatenus est intellectualis per essentiam; ergo quatenus est per essentiam intelligens; ergo quatenus est ipsum intelligere per essentiam; ergo producere quod est dicere, id est formaliter quod intelligere. Antecedens patet. Consequentia probatur quia quod est intellectuale per essentiam, actus purissimus & perfectissimus est in gradu intellectualitatis, & consequenter est actu per essentiam intelligens, & eadem ratione est ipsum intelligere; atque ideo producit ut est formaliter intelligens & ut est ipsum intelligere; & cum producat etiam ut dicens, sequitur quod dicere sit

Dicere in nobis praecedit intelligere; non autem in Deo.

Primum arg. contra Scotum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

intelligere formaliter. Denique D. Th. cum Aug. & alijs Patribus probat duas esse tantum in Deo processiones, quia sunt duæ tantum actiones immanentes in natura intellectuali; quæ probatio nullius esset omnino valoris, si per alium aliquem actum, qui non sit formaliter intelligere vel amare, producit aliqua diuina persona; posset enim aliquis iuxta numerum actionum immanentium in intellectuali natura, & consequenter etiam in Deo processionum numerum affirmare, cum non sit nec facile fingi possit apparens ratio, cur ex tribus vel quatuor immanentibus operationibus, vnâ magis quàm alia sit productio.

*Conclusio-
nes dedu-
ctæ, & pro-
batae.* PRIMA CONC. Verbum procedit per actionem intellectus, quæ est dicere. Hæc patet ex dictis & amplius patebit ex dicendis in ultimo artic. huius questionis, quo ad priorem partem.

SECUNDA CONC. Dicere includit formaliter intelligere, sed & significatio respectu ad verbum productum distinguitur ab eo ratione formaliter. Hæc conclusio patet ex doctrina D. Th. relata & explicata in primo notabili. Vnde dicere eo ferè modo est formaliter intelligere, quo homo est formaliter animal; quamuis aliquid includat homo quod non includit animal, per quod inclusum formaliter ab animali distinguitur; in quo sensu accipienda sunt notata in ultimo fundamento.

TERTIA CONC. Dicere non distinguitur realiter, nec ex natura rei ab intelligere, nec in Deo nec in nobis. Hæc patet ex dictis; Vide etiam probationes Bannel. & Zumel. Et intelligenda est quo ad absolutum per vtrumque importatum.

QUARTA CONC. Dicere siue dictio est productio verbi, cui per se primò conuenit dari ab intellectu. Hæc probata fuit contra Vasq.

QUINTA CONC. Intelligere in nobis prius est aliquo modo quàm dicere; sed tamen dicere præcedit intelligere completum & formatum. Probatur hæc postrema pars; quia dicere est verbum proferre; At prolatio verbi præcedit verbum, per quod formatur & completur intellectio. Ergo etiam dicere præcedit intellectionem, vt est completa & formata.

VLTIMA CONC. Intelligere in Deo prius est quàm dicere.

Argum. & solutiones CONTRA primam conc. sunt argum. Dur. quæ refert & soluit Cai. in ultimo articulo huius questionis & alij.

Cõf. 2. conc. Ob. Rada. 1. CONTRA secundam conc. præter argum. Scoti relata & soluta à Cai. & alijs recentioribus, sunt etiam argumenta Ioannis Radæ. Primum. Si actus productiuus verbi esset intellectio Patris; sequeretur quod Pater non communicaret Filio essentiam perfectè beatam, nec posset intelligi perfectè beata vt communicata sibi à Patre. Cõsequens est manifestè falsum; ergo. Probatur consequentia: quia tunc intellectio & terminus eius intrinsecus puta verbum, præcederet quicumque actum diuinæ voluntatis, & sic essentia dilectionem, sine qua non intelligitur perfectè beata; quia perfectæ Dei beatitudo in vtraque operatione, visione scilicet & amore cõsistit; quod probatur (inquit) quia verbum est per se terminus intrinsecus intellectionis; Ergo sicut intellectio præcedit actum voluntatis quemcumque, ita & verbum; quia non est intelligibile actionem præcedere aliquid, quod similiter non præcedat terminus eius intrinsecus; quia inter actionem & terminum nihil mediat. Respondetur nullam esse consequentiam. Ad probationem negatur consequentia siue conditionalis assumpta. Ad probationem responderetur in di-

uinis intelligere dupliciter sumi posse; vno modo absolute; alio modo prout est in Patre tamquam dicente; & similiter duplicem esse terminum intrinsecum intellectionis, siue duplex verbum scilicet essentialia & personale. Primum est terminus diuinæ intellectionis absolute. Secundum autem est eiusdem terminus, prout est in Patre, & prout est productio siue dictio; priori modo intellectio cum suo termino essentiali præcedit modo nostro intelligendi omnem actum voluntatis, non autem posteriori modo. Sed responsionem hanc sic arguit Rada. Idem actus formaliter ex natura rei penitus indistinctus, non potest esse productiuus & non productiuus, habere terminum & non habere terminum productum; ergo. Resp. falsum esse antec. de actu, qui sit vnus formaliter secundum se & plures virtualiter, quæ etiam distinctio virtualis inter essentialia & notionalia aut personalia sufficit ad statuendum inter ea dictum rationis ordinem; & per hoc soluuntur alia quæ idem Rada frustra multiplicat.

Secundo: In diuinis secundum naturalem intelligentiam, præintelligitur ante verbi productionm actus perfectus intelligendi; ergo verbum non producit per actum intelligendi formaliter. Consequentia videtur euidentis; quia quod naturali intelligentia præintelligitur alteri, non est illud saltem formaliter. Antecedens probatur: quia essentialia notionalibus sunt priora. Resp. antec. verum esse de actu intelligendi absolute sumpto, non autem prout est in Patre siue Patris; quia vt est in Patre est productio verbi formaliter, & è contra, videlicet productio verbi est intellectio Patris formaliter. Secundo negatur cõsequentia: Ad probationem dico assumptum verum esse de identitate formali adæquata, falsum autem de inadæquata: Nam animal præintelligitur homini, & tamen homo est formaliter animal, sed inadæquatè; & similiter intelligere in diuinis præcedit dicere, & tamen dicere est formaliter intelligere, sed inadæquatè; quia omne dicere est intelligere, sed non è conuerso.

Tertio: Actus intelligendi ex natura sua atque ex eius ratione formali est infsecundus: actus vero dicendi ex sua ratione formali est actus seu actio verbi productiuus; ergo ab inuicem sunt formaliter distincti. Resp. antec. falsum esse, primò quia licet actus intelligendi absolute sumptus non sit secundus ex natura sua, non tamen vendicat sibi ex natura sua infsecunditatem; quia vt diximus intelligere Patris vt sic est productio verbi. Vnde quamuis intelligere absolute non sit productio siue dictio, tamen intelligere Patris vt sic est formaliter productio & dictio.

Quarto: Pater actu toto, quo producit verbum qui est actus dicendi, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, nec vllò modo ipsum formaliter includit: Patet consequentia; quia Pater non distinguitur à Filio formaliter per intelligere: quoniam sicut est vnus & idem esse trium personarum, ita & idem sapere & idem intelligere, vt ait D. August. 7. de Trin. cap. 7. Antecedens probatur: quia actus quo Pater producit Filium, est simplicissimus & indiuisus, & consequenter toto illo actu distinguitur Pater à Filio, supposito, vt res se habet, quod per ipsum distinguatur à Filio. Respond. antecedens multipliciter intelligi posse; primò de actu toto realiter id est quo ad omne id, quod realiter est actus ille, & sic falsum est, quia actus

actus

actus ille realiter est essentia, qua Pater nõ distinguitur à Filio; & similiter realiter est intelligere, quod Pater non distinguitur à Filio: secundo potest intelligi de actu toto formaliter, & hoc dupliciter; Vno modo sine categorematicè, quoad omne id, quod in eius ratione formaliter clauditur; & sic etiam est falsum. Nam actus ille, qui est verbi productio, est non tantum realiter, sed etiam formaliter secundum se ipsam essentia, & ipsum intelligere, vt in sequenti questione probabimus contra Scotum & alios. Alio modo potest intelligi de actu toto categorematicè, quoad eius integram rationem formalem, quatenus modo nostro intelligendi confurgit ex rationibus in ea formaliter clausis, quoad modum rationis hominis tota, i. integra, confurgit ex animali & rationali, quæ sunt in homine formaliter clausa, & sic verum est antedens: sed tunc falsa est consequentia. Nam sicut nõ valet, homo se toto formaliter categorematicè distinguitur à leone; ergo homo nõ est formaliter animal, in quo cum leone conuenit; ita non valet: Pater actu toto categorematicè, quo producit verbum, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, neque ipsum includit. Ad prob. autem antecedentis, quatenus militat contra datas responsiones, respondet Zumellus actum illum simplicissimum quidem esse secundum rem, sed tamen includere plura secundum rationem, i. intelligere, & relationem ad verbum tamquam ad productum: & actum illum distinguere Patrem à Filio, non virtualiter & fundamentaliter tantum, sed actu & formaliter; ergo cum secundum rem sit simplicissimus & vnicus, non includens pluralitatem etiam formalitatem, impertinens est quod secundum rationem illam includat, ad hoc vt se solo, vel secundum partem distinguat; quia non distinguit actu & realiter, secundum quod à ratione apprehenditur vt talis, sed prout à parte rei est talis. Resp. nullam esse consequ. Ad probationem dico, distinctionem rationis, de qua loquimur, intelligendam esse ratione sui fundamenti, quod est res infinita continens absolutum & relatiuum in vna re & ratione formali, & vtriusque munus exercens perfectissime. Vnde distinctio illa realis quæ efficit vt relatiua & conuenientia quam habet vt absolutum, sunt veluti effectus procedentes, non ex causa vniuoca, quæ sit distinctio actualis absoluti & relatiui, sed tamquam ex causa æquiuoca existente in actu formaliter, & distinctionem illam absoluti & relatiui virtualiter continente, vt annotauit Caietanus infra q. 39. art. 1. in fine Commentary.

Replia.

Solut.

Cont. 2. q. 3. concl. obi. 4. ar.

CONTRA eandem concl. & tertiam simul argumentatur Suar. Duæ qualitates realiter distinctæ per actiones realiter distinctas producuntur; sed verbum & actus intelligendi sunt duæ qualitates realiter distinctæ secundum Thomistas, & productio verbi est dicere: productio autem actus intelligendi est intelligere, quatenus est actio; ergo necesse est etiam, vt Thomistæ dicant cum Scoto realiter distingui dicere & intelligere. Maior probatur; quia actiones distinguuntur ex terminis, & vnaquæque actio cum suo termino habet realem identitatem, licet modaliter distinguatur. Resp. primo maiorem esse veram de qualitatibus omnino distinctis, ita vt vna non sit alterius terminus intrinsecus. Secundo dico maiorem nõ esse veram de qualitatibus, quæ sunt ope-

A rationes, qualis est intellectio: Nam operatio nõ producitur alia operatione; alioquin esset processus in infinitum. Tercio dico falsam esse minorem quoad eam partem, quæ affirmat productionem actus intelligendi esse intelligere, quatenus est actio: nam idem omnino est realiter & formaliter intelligere & actus intelligendi, qui ex intellectu in actu primo immediatè procedit: sicut calefactio ex calore, & sensatio ex sensu per speciem actuato.

CONTRA eandem conclus. argumen. Vasq. Primò: Obi. 1. Vasq. si eo esset intellectio, quo est productio illi⁹ qualitatis quæ est verbum: sicut dicitur qualitatem illam producere, diceretur etiam qualitatem illam intelligere; at qualitas illa non intelligitur, cum tamè producat; ergo productio illa non est eo intellectio quo productio. Resp. primò: Propositio sol. nem illam eo est intellectio quo productio dupliciter intelligi possit; vno modo vt eadem sit præcisè & adquatè ratio intellectiois & productionis, & sic est falsa; quia productio addit super intellectioem respectum ad terminum productum; alio modo vt eadem sit vtriusque ratio, non tamen præcisè nec adquatè, sicut eadem est ratio hominis & animalis, licet homo plus includat formaliter quàm animal: & sic vera est dicta propositio. Secundo dico falsam esse minorem, vt superius ostendimus.

Secundo sic arguit. Si intelligere formaliter est Obiectio², producere, aut saltè includit producere directè, cum intelligere vnicus & simplex actus sit, quicquid diceretur intelligi diceretur produci: & è cõtra, id quod per intellectum produceretur, diceretur intelligi. Resp. duo claudi in hoc quod solut. est intelligere, & in hoc quod est producere, nimirum absolutum & respectiuium: quoad primum idem sunt formaliter, non autem quoad secundum: Argumentum autem procedit quoad secundum, non quo ad primum; vnde est fallacia figuræ dictionis ab absoluto ad relatiuum.

Tercio: Arist. in 3. de Anima, cap. 7. ait sentire non Obi. 3. esse actum imperfecti, sicut neque intelligere & dicere; at si intelligere & sentire essent ipsa actio producendi specie expressam, absq; dubio essent actus imperfecti, eisq; diffinitio motus tradita ab Aristot. in 3. Phys. c. 2. nempe actus in potentia prout in potentia conueniret; ergo &c. Minor probatur. Quia illud dicitur imperfectum, quod est in potentia ad factum esse formæ; tale autè est subiectum; quatenus in se recipit fieri, & viam ad factum esse alicuius formæ. Resp. falsam esse Solut. minorem propositionem de re ipsa loquendo; Nam si sermo sit de modo concipiendi & significandi, nullum est inconueniens actum secundum se & absolutè perfectum & instantaneè productum, qualis est intellectio, concipi ad modum viæ & motus & vt in fieri; quia insensibilia & simplicia siue indiuisibilia concipimus ad modum sensibilibus & compositorum siue diuisibilibus. Ex dictis soluuntur etiam argumenta, quæ possent afferri contra tertiam conclusionem.

CONTRA quartam concl. argu. Vasq. & probat verbum non dici à nostro intellectu: Primo, obi. 1. Vasq. quia interrogati quid dixisti in mente tua? Nemo respondebit, qualitatem & representationem equi vel hominis: sed verbo vocis explicabit rem ipsam, quam interius intellexit seu enunciauit. Resp. verbum est primò & immediatè dicatur; ordinari tamè per se primò & essentialiter ad rem verbo representatam dicenti manifestandam. Propter quæ causam, ex communi iam loquenti vfu, in dicta aut simili interrogatione, ordinem illi intelligimus significari; atq; ideo interrogati; quid dixisti in mente tua? Non respondemus verbum

prout res ipsa & recta loquendi forma postularer, sed rem exprimimus verbo representatam.

Obiectio. *Secundo.* Cum aliquis interrogatur, quid intus dicat, respondet verbis vocis: At verba vocis non significant conceptum formalem siue verbum, sed conceptum obiectum; ergo &c. *Resp.* falsam esse minorem, ut ostendimus q. 13. a. 1. *Controu. unica.*

Sol. *CONTRA quintam concl.* non sunt argumenta alicuius momenti; sed omnia quæ ex interpretibus possent afferri, facilem habent solutionem ex antedictis.

QUARTA CONTROVERSIA.

An verbum nostrum distinguatur ab intellectu realiter aut formaliter tantum?

Sensu questionis, & Sententia Doctorum.

QVAESTIONIS huius sensus est: An verbum nostrum distinguatur ab actu intelligendi tanquam res à re; ita ut sint duæ res realiter distinctæ, licet non sint ab inuicem separatae: sicut patet de materia & forma, de essentia & esse, natura & personalitate; & alijs similibus; An autem sint una res duas habens quidditates siue rationes formales, ut quidam dicunt de relatione & fundamento, de motu & eius termino, & de actione & passione.

SCOTVS in 1. dist. 3. q. 6. & dist. 27. q. 1. affirmat uicere in nobis esse elicere intellectionem, & esse prius natura intellectione ipsa, eo modo quo ceteræ actiones veræ præcedunt suos terminos, & intellectionem esse terminum huius quod est dicere siue elicere intellectionem. Et addit; quod dicere, siue elicere intellectionem est vera actio immanens, per quam producitur intellectio: intelligere verò qualitas est primæ speciei, & non actio propriè actiois terminus & formaliter idem quod verbum. Quam sententiam sequitur & pro possuetur Rada, & Syluester approbat in *conflato super hoc articulo*; negans tamen dicere esse actionem propriè loquendo, sed ait esse intellectum sub specie actualiter relata ad obiectum. Cum Scotus conuenit Durandus, qui intellectionis identitatem affirmat cum verbo: sed actum dicendi ab actu intelligendi distinctum non cognoscit: ait enim actum intelligendi seipso, & nulla alia actione media ab intellectu produci.

Dominicus Sotus in 4. dist. 49. q. 2. a. 3. docet per intellectionem verbum produci, quod sit illius terminus idem cum ea realiter, & ab ea formaliter tantum distinctas, sicut calefactione producit calor ut eius terminus formaliter tantum ab ea diuersus. Hanc sententiam recentiores ascribunt Victoriam, & sequitur Molina *disput. 8. memb. 2. Vsq. inf. q. 34. c. 4.* & Suar. *lib. 1. de mysterio Trinitatis c. 6. & lib. 9. c. 2.* quam esse probabilem existimat Torres *disput. 4.* & Ban. *dub. 3.*

Capr. in 1. dist. 27. q. 2. docet de mente D. Thom. verbum nostrum distingui realiter ab intellectione. Idem sentiunt Caietanus, Torres, Ban. nes, Zumel. & Ripa *super hoc a.* & Ferrariensis in 1. *cont. Gent. cap. 53.* & alij Thomistæ communiter.

Resolutio. *ADVERTENDVM EST PRIMO* ad huius controuersie solutionem, nihil omnino pertinere questionis illius diffinitionem: An in omni agente, præter actionem quæ recipitur in passo, sit ponenda quædam alia actio, quæ sit actualitas quædam absoluta & ipsius agentis perfectio? Primo quia intellectio, de qua loqui-

mur & qualibet actio immanens, magis propriè dicitur operatio quam actio, ut supra *Contr. 1.* notauimus ex D. Tho. & ut aduertit Cai. *inf. q. 79. a. 2.* actiones immanentes qualitates sunt, non actiones aut passionem: & intelligere nihil aliud est quam intelligentē esse actu intellectum; & anima ex sui gradus nobilitate quem habet supra naturam, se ipsa quandoque se habet ut somnus, & quandoque ut vigilia; ac propterea modum quandam habet magis quam rationem aut proprietatem actiui & passiui: Quo fit ut quemadmodum grauitas lapidea procedit à lapide & in eodem recipitur; ita quælibet immanens operatio sit eiusdem à qua deriuatur virtutis perfectio. Hanc veritatem subtiliter explicat Cai. in 4. *seq.* ubi notat quod intellectio diuersa ratione est esse intellectus, & speciei intelligibilis & verbi. Nam quia intellectus & species actiua principia sunt, idcirco eorum esse est intellectio actiue concepta, quatenus scilicet est intelligere; & quia verbum terminus est intellectionis & intellectum siue obiectum ad intra: idcirco eius esse est intellectio passiue sumpta, prout scilicet est intelligi. In operationibus igitur immanentibus non habent locum illæ distinctiones, quas ex alijs Thomistis & ex ipso D. Th. retulimus & explicauimus supra q. 25. ar. 1. *contr. unica.* de actione transeunte, quæ sola verè, & propriè actio est.

C. Ex quo patet defectus Syluestri *super hoc articulo* dicentis, quod sicut in omni actione transeunte oportet ponere aliquam actionem quæ sit in agente à qua denominatur agens intrinsecè, *Qua est (inquit) ipsa forma qua agens agit sub relatione actuali ad obiectum; ita etiam oportet suo modo ponere in actione immanente aliquam actionem in principio formali agendi, quæ est ipsum principium agendi sub relatione actuali ad ipsam operationem; quia sicut actio transiens transit extra agens & tamen illud intrinsecè denominatur agens; quod ita etiam operatio immanens transit extra principium formale operandi ut sic, & tamen ipsum principium formale denominatur formaliter agens ut quo, put a intelligimus; unde sicut ibi, ita hic oportet dicere, quod ipsa actiua emissio actionis immanens sit ipsum principium sub relatione ad obiectum in esse obiectiuo. Hæc ex Syluestro, qui ibidem affirmat emissionem hanc actionis immanens idem esse quod dicere, quod existimat Scotus distingui realiter ab intelligere; & hoc scilicet intelligere idem esse realiter cum verbo. Ex hac opinione Syluestri occasionem Torres *Error Torres* accepit erroris; affirmat enim controuersiam res. hanc ex prædictæ questionis diffinitione maxime dependere. Nam qui docent (inquit) actionem esse in patiente, consequenter tenentur respondere idem reesse actum intelligendi & verbum mentale; qui verò oppositam tutantur sententiam, tenentur concedere actum intelligendi & verbum mentale distingui realiter. Verum, ut ostendimus, in actione immanente locum non habet prædicta distinctio, nec opinio diuersitas, sicut in transeunte, nisi apud eos quos propria latet actionis immanens natura; de quorum numero videntur fuisse Syluester & Torres; cuius sententiam siue dictum impugnant Zumellus, Molina & Rada, locis superius allegatis.*

SECUNDO recolenda sunt ea, quæ de necessitate verbi diximus supra q. 12. a. 2. contr. 2. & in hoc a. controu. 1. ex eis enim præcipue pendet præsentis questionis resolutio.

q. 9.

Proba.

Probatur ex verbis D. Thomæ realis verbi distinctio
ab actu intelligendi.

TERTIO sciendum est, ex D. Tho. de potent. q. 8. a. 1. posse intelligentem actu ad quatuor habere ordinem, scilicet ad rem quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere, & ad conceptionem intellectus. Quæ quidem conceptio (inquit S. D.) à tribus predictis differt. Are quidem intellecta; quia res intellecta est interdum extra intellectum, conceptio autem intellectus non est nisi in intellectu. Iterum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem; propter hoc enim intellectus conceptionem rei in se format, ut rem intellectam cognoscat. Differt autem à specie intelligibili; nam species intelligibilis qua fit intellectus in actu, consideratur ut principium actionis intellectus; cum omne agens agat, secundum quod est in actu: actu autem fit per aliquam formam, quam oportet esse actionis principium. Differt autem ab actione intellectus; quia predicta conceptio consideratur ut terminus actionis, & quasi quoddam per ipsum constitutum: intellectus enim sua actione format rei distinctionem, vel etiam propositionem affirmativam, vel negativam. Hæc autem conceptio intellectus in nobis propriè verbum dicitur, hoc enim est, quod verbo exteriori significatur; vox enim exterior, neque significat ipsum intellectum, neque speciem intelligibilem, neque actum intellectus, sed intellectus conceptionem, qua mediante refertur ad rem. Hæc D. Thomas, & quibusdam interpolitis: Verbum nostrum intellectus non est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non possit sine verbo predicto. In quibus verbis tria sunt maxime ponderanda.

Triapond. Primum est habitudo verbi ad rem intellectu, quam exprimit S. Th. dicens conceptionem intellectus ordinari ad rem intellectuam sicut ad finem. Hunc autem ordinem esse realem, ex ipsius rei ordinata natura quæ verbum est, aperte colligitur iuxta doctrinam A. nostri D. de Potent. q. 5. a. 10. superius explicatam q. 13. a. 7. Contr. unica, ubi diximus cum D. Th. in relatiuis tertij modi causam relationis realis in altero tantum relationis extremo reperiri; ut quod inter scientiam & scibile sit relatio realis, in sola scientia causa est, quia dependet à scibili & ad illud cognoscendum tanquam ad finem ordinatur. Et eadem ac ferè maior ratio est de verbo quod ad rem ab intellectu cognitam representandam, & actu cognoscendam, tanquam ad finem est institutum; atque ideo in sui natura causam habet realis ordinis siue relationis ad ipsam. Ex quo sequitur primò, ut ratio manifestatiui siue representatiui in verbo nostro dicat relationem realem, quamuis in diuino verbo sit relatio rationis tantum? Secundo sequitur, quod esse manifestatiuum non quomodocumque sed obiectiue, id est ut obiectum interius, sit propria & adequata ratio verbi absolutissime sumpti, i. tã cõmuniter quàm propriè accepti; in qua ratione sicut non includitur explicite, ita nec excluditur processus ab alio. Vnde diuina essentia, ut obiectum est ac terminus intellectionis diuinæ, verbum est communiter dictum, ut suo loco probabitur ex D. Tho. & tñ à nullo verè procedit, quanquam intelligatur ut procedens, ut ait S. D. de veritate q. 4. a. 2. ubi etiam docet in verbo propriè & non tantum cõmuniter dicto quatuor esse: Primum ut sit aliquid expressum à notitia mentis: Secundum ut dicat relationem originis ad dicentem: Tertium ut sit manifestatiuum rei intellectuæ: Quartum ut sit intellectum ad intra. Tercio sequitur manifestationem obiectiuam fun-

A damentaliter sumptam esse ipsam essentiam verbi quo ad absolutum quod in verbo clauditur, formaliter autem sumptam esse realem relationem ad rem manifestatam; sicut similitudo fundamentaliter qualitas est, formaliter autem est relatio. Vnde quemadmodum simile nõ reducitur ad similitudinem formaliter aut fundamentaliter sumptam, eo modo & ordine quo participans reducitur ad id quod est per essentiam: ita nec manifestatiuum reducitur ad manifestationem vtrouis modo sumptam. Et ex his tandem sequitur intellectus & iudicium eorum, quæ hic tradit Caietanus de ratione manifestatiui contra Durandum.

B Secundo ponderanda est cum D. Thom. in ver- *Secundam*
bis ante relatis habitudo verbi ad intelligere siue intellectionis actum. Est enim habitudo effectus ad effectiõnem siue productionem & termini ad operationem, ut in dictis verbis significat sanctus Thomas, & in hoc articulo dicens. Quicunque intelligit ex hoc ipso, &c. & apertius de verit. quæst. 4. art. 2. in cor. ubi sic ait: ipsa enim conceptio est effectus actus intelligendi. Et paulò post: Concessum est aliquid expressum per actum intelligendi. Quibus verbis non significat S. D. intellectionem esse causam effectiuam verbi, sed esse illius effectiõnem siue productionem, ut diximus: dicitur enim effectus nõ solum à causa, sed etiam ab ipsius causa productione produci, & ex habitudine dependentiæ ad vtrumque nuncupatur effectus. Hæc verò quæ hucusque de verbo diximus, absq; reali ipsius distinctione ab actu intelligendi non videntur posse consistere. Nam intellectio terminus intellectionis esse non potest nisi per actum reflexum, cum tamen verbum actu intellectionis directo cognoscatur, ut per se primò intellectus obiectum. Et quamuis motus & via cum termino in vnâ rem perpè conueniant, nunquam tamen in rebus creatis coincidit operatio cum suo per se primo obiecto, ut patet discurrèti per singula. Præterea: verbum intellectus in nobis est quod verbo exteriori significatur; at verbum exterius nõ significat actum intellectus, sed conceptionem intellectus; ergo verbum non est intellectio, sed aliquid ab ea re distinctum. Discursus est D. Tho. in supra notatis verbis: Minor probata fuit supra q. 13. a. 1. & probatur secundo; quia alioquin hæc propositio Homo est animal esset falsa; nam si per eam significatur intellectus, sensus est: intellectio hominis est intellectio animalis, quæ prædicatio omnino falsa est. Et confirmatur; quia nomina significant ex intètione & vsu loquendi. Constat autè intentionem & vsum loquentium non esse nominibus significare operationes intellectus, sed res ab intellectu cognitatas & rerum conceptiones ut earum imagines. Hinc argumento respondet Rada verbum exterius *Rada resp.*
duo significare, nimirum intellectionem & obiectum siue rem intellectuam; sed obiectum principaliter, intellectionem verò ut medium ordinatum ad rem significandam; veritatem autem & falsitatem propositionis attendendam esse ex principali vtrumque significatione, non autem ex minus principali. Sed iam superius ostendimus in q. 13. a. 1. Contr. unica, voces per se primò non si- *conferm.*
gnificare res, sed animæ conceptiones, iuxta dictum Aristotelis in 1. Perihermias: Voces sunt signa earum, quæ sunt in anima passionum; & D. Thomæ dicentis: Voces sunt signa intellectuum. Si igitur nomina significant intellectionem, erit intellectio eorum principale significatū, quod esse falsum probatur. Quoniam cum profero hoc nomen homo, aliud est nomen quod profertur, & aliud est

est actio qua profertur. Nec actio est illa quæ significet hominem, sed nomē ipsum actione prolatum illud est quod significat hominem. Similiter itaque actus intelligēdi quo producit verbum, non est similitudo obiecti manifestatiua, sed verbum ipsum intellectu productū. Confirmatur secundo: Effectus productus per aliquam actionem in quolibet ordine ille est, qui assimilatur principio quo illius actionis, non autem ipsa actio. Nam idē artificis nō assimilatur ædificatio sed domus; ergo eadem ratione verbū intellectu productū similitudo est obiecti, non autem actio verbi productiua. *Sed ait Rada* intellectu non esse actionem de genere actionis, sed qualitatem: quod quamuis absolute verum sit, negandum tamen non est intellectum esse veram operationem termini productiuam, vt supra probauimus; ac per hoc non ipsam sed eius effectum siue terminum, esse similitudinem obiecti per speciem, quæ principium est intellectus representationis. Præterea: Si intellectio est expressa rei cognitæ similitudo, viderent beati diuinam essentiam per creatam similitudinem, quæ esset ipse actus videndi; quod in se falsum esse & doctrinæ D. Thomæ contrarium, multis argumentis ostendimus *sup. q. 12. a. 2.* Igitur intellectio ex sui natura non est obiecti similitudo, sed aliquid intellectu posterius, & realiter ab ea distinctum. Neque enim dici potest illud ad essentialē intellectu perfectionem pertinere, sine qua similitudo non est obiecti: Nam quid essentialis deesse potest perfectionis visioni beatæ, quæ omnium intellectuum est perfectissima? Hanc veritatem pluribus confirmat Zumel. & alij.

Tertium. Denique considerandum est dictum illud: Verbum nostri intellectus non est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non possit sine verbo prædicto: Videntur enim hæc verba fauere opinioni Syluestri, Soti, & aliorum negantium realiter distinguere verbum ab intelligere. Verum, vt Ferrariensis aduertit in dicto cap. 53. nihil aliud intendit S. D. quam, quod licet verbum sit aliquid per actum intelligēdi productum & ab ipso realiter distinctum; est tamen eodem intrinsecum, id est, necessario coniunctum; adeo vt nec intelligere valeat esse sine verbo, nec possit verbum absque intellectu consistere; sicut lineæ terminus illi intrinsecus est, cum esse nequeat linea sine termino, qui tamen à linea realiter distinguitur, & eius nihilominus complementum est intrinsecum, id est, necessario connum, & in eius diffinitione ponitur in obliquo: dicimus enim lineam esse longitudinem sine latitudine, quæ termino vel terminis concluditur. Similiter itaq; verbum realiter distinguitur ab intelligere, sed tamen est eius intrinsecum complementum, id est, & necessario connexum, & ad eius diffinitionem pertinens in obliquo: cum intellectio nihil aliud sit quam operatio intellectus verbo formata.

Ex comparatione intellectus ad motum ostenditur illam realiter à verbo distinguere. POSTREMO observandum est, quod licet nonnulla sit similitudo siue proportio inter motum prout motus comprehendit etiam mutationem, & inter ipsum intelligere: duplex tamen est inter hæc in proposito differentia. Prima est, quod motus comparatur ad terminum vt imperfectum ad seipsum perfectum, & vt via ad seipsum sub esse perfectiori: nā motus est actus imperfecti & existentis in potentia. Vbi verò proceditur de potētia ad actum, idem est, quod prius habet esse imperfectum, deinde perfectum; & idē motus & forma ad quam terminatur motus,

A sunt idem realiter; intelligere verò non est actus imperfecti sed perfecti; non enim est actus existentis in potentia sed existentis in actu; & idē non comparatur ad verbum sicut via ad seipsum sub esse perfectiori; ac propterea non est idem realiter cum verbo producto. *Secunda differentia* est, quod forma, ad quam tendit motus, puta albedo ad quam tendit albefactio, est tantum terminus motus & eius perfectio & complementum: at verbum est etiam obiectum in actu in esse immateriali constitutum representans obiectum ad extra: quo fit vt intellectio eon sit eadem res cum verbo; non enim actus cognoscitiuus idem est cum suo obiecto; alioquin omnis cognitio esset reflexa.

B *Sed ait Mol.* primam differentiam non satisfacere, quoniam illuminatio & cæteræ alterationes instantaneæ non distinguuntur re à suis terminis, et si non habeat adiunctam rationem motus; igitur quod actio coniungatur, vel non coniungatur cum ratione motus, impertinens est, vt sit aut non sit idem re cum suo termino. *Sed si formaliter intelligatur dicta differentia*, liquet eam optimè proposito deferuire, quamuis abque secunda non possit omnino firma subsistere. Dico itaque motum omnem, & mutationem etiam instantaneam, ex sua ratione formali comparari ad suum proprium terminum, quatenus formaliter eius terminus est, vt imperfectum ad perfectum & vt via ad seipsum sub esse perfectiori. Nam licet in mutatione instantanea sit simul fieri & factum esse: vt tunc tamen inest ei formaliter; ratio verò fieri vt sic est ratio viæ & tendentiæ in terminum & imperfecti; & quamuis simultanea termini positio realem excludat tendentiam & imperfectionem; eandem tamen virtualiter & fundamentaliter admittit; adeo vt in re præsentia æquiualeat eisdem formaliter acceptis. Nam quod actio siue operatio siue motus aut mutatio sit vna res cū termino, ex hoc vt propria causa prouenit, quod eidem formæ conuenit fieri, cui etiam conuenit factum esse. Quod autem fieri sit cum reali successione, tendentia & imperfectione per accidens est & nihil attinet ad identitatem cuiusvis prædictorum cum suo termino. Intelligere verò propriè loquēdo actio non est, sed est esse ipsius intelligentis vt sic, & consequenter in eo propriè & formaliter non est fieri & factum esse. Sed quia intellectio est productio verbi tanquam termini; idcirco secundum hanc partem induit rationem eius, quod est fieri; sed quia verbum non est præcisè terminus, sed per se primò intellectu obiectum, propterea meritò eximitur ab illa communi motuum, & mutationum turba, quæ in vnam rem coincidunt cum suo termino.

E *PRIMA CONCL.* Intellectio non est terminus dictione productus. Hæc conclusio patet ex dictis in præcedenti Controuersia; & probatur etiam Primò; quia dictio siue dicere, est actio immanens; at Scotus & eius Schola negant per actionem immanentem quicquam produci; igitur intellectio non est terminus dictione productus. Secundò; si intellectio quæ secundum Scotum idem est quod verbum, est dictionis effectus siue terminus; iam non erit verbum ex memoria secunda, sed ex actu secundo qui est dicere. Quod si respondeat verbum esse ex memoria secunda vt ex principio quo; ex dicere verò vt productione: ita dicimus nos verbum esse ex memoria secunda, id est, intellectu actuato specie vt principio quo, & ex intelligentia siue intellectu vt productione; quod tamen non admittit Scotus.

tus existimans, hoc dicendi modo non saluari dictum Augustini dicentis: Verbum esse ex memoria secunda.

2. SECUNDA CONCL. *Intellectio non est rei cognitio a similitudo sue verbum; sed realiter ab eo distinguitur.* Hæc satis probata remanet ex toto precedenti discursu, & ex ijs quæ diximus de necessitate verbi in 1. Contr.

Argum. & solutiones. CONTRA primam conclus. militat plura argumenta soluta in præc. Contr.

Obi. 1. cōt. 2. concl. CONTRA secundam conclus. argum. Syluester: Primò; Actio & passio & motus & terminus intrinsecus sunt idem, ut patet in 3. Phys. at intelligere est quoddam agere & pati & moueri; ergo &c. Eodem argumento videtur Molina & alij recentiores. Resp. falsum esse minorem propriè loquendo, ut ante diximus. Nec verbum est terminus præcisè, sed est etiam per se primò obiectum, cui repugnat identitas cum actione ad ipsum terminata.

Obi. 2. Secundo: S. Th. crebrò facit hanc consequentiam: intelligere Dei est eius intellectus; ergo & verbum est intellectus; quæ consequentia nulla esset, si verbum & intelligere essent duo distincta realiter. Resp. illam consequentiam valere in materia diuinorum tantum, vbi nulla est realis distinctio, nisi ea quæ fit per oppositionem relationum.

Vasq. 1. obi. cont. eand. concl. CONTRA eandem conclusionem argumentatur Vasq. sup. q. 12. a. 2. c. 2. Primò: Intellectio est actio de genere qualitatis; ergo est similitudo expressa obiecti, qua formaliter intellectus redditur intelligens aut videns, sicut ab albedine corpus efficitur album. Resp. nullam esse consequentiam licet sit actio de genere qualitatis, eo quod non inferat propriam & realem passionem ab ea distinctam, est tamen vera operatio sui proprii termini, qui similitudo est expressa rei intellectæ productiua.

Obiectio 2. Secundo: Augustin. lib. 9. de Trinit. cap. 10. asserit cognitionem esse similitudinem rei cognitæ. Resp. cognitionem ab August. dici similitudinem obiecti, non ratione sui sed ratione principij, id est speciei impressæ à qua procedit; vel etiam ratione termini quo completur, qui est species expressa siue verbum. Sed hanc resp. reprehendit Vasq. Primò, quia quod secundum se non est tale, ineptè nuncupatur tale solum quia principium tale est.

Replicat. Secundo, in patria non erit species creata diuinæ essentiae secundum Thomistæ; ergo visio diuinæ essentiae nec secundum se nec ratione principij, similitudo illius poterit appellari; at Augustinus contendit nos futuros perfectissimè similes visioni ipsa: quia videbimus eum, sicuti est; ergo putat ipsam visionem secundum se esse similitudinem. Resp. ad 1. in ijs quæ naturaliter connexa sunt, & ad vnius complementum concurrunt, non ineptè vnum ex alio denominari, ut de actione notauimus sup. q. 25. a. 1.

Replicat. 2. Ad 2. resp. similitudinem illam, de qua loquitur Aug. non consistere in ipsa visione formaliter, ut scilicet visio sit ipsa diuinæ essentiae similitudo in esse intelligibili; sed in perfecta mentis vitione cum Deo, per summam ac nobilissimam operationem, qualis est illa visio beatifica, ut explicauimus sup. q. 12. a. 2. Contr. 1. in solutione argum. suar. Est igitur visio similitudo non in esse cognito, id est, quæ sit imago obiecti in intellectu existens, sed in esse rei, quia facit videntem esse Deiformem ac Deo similem.

Obi. 1. Rada cont. eand. concl. CONTRA eandem conclus. argum. Rada. Primò; quia ex omnibus quæ reperiuntur in mente, ni-

hil potest habere rationem verbi, nisi actualis intellectio genita atque producta ab intellectu. Ergo &c. Anteced. (inquit) probatum est supra. Resp. falsum esse antecedens, & eius probationes fuisse sup. confutatas.

Secundò arguit ex diffinitione verbi à se conficta: verbum est actus intelligentiæ productus, &c. Respond. verbum non esse actum intelligentiæ, sed terminum & imaginem ex ea productam.

Contra eandem conclus. sunt argumenta quæ producant & soluant Expositores; ex quibus hoc videtur præcipuum. Productio verbi quatenus actio, non distinguitur realiter ab ipsa productione quatenus est passio: At productio verbi quatenus est passio non distinguitur realiter ab ipso verbo producto; ergo productio verbi quatenus est actio identificatur inaterialiter cum ipso verbo. Maior est communis sententia Philosophorū dicentium, quod idem motus est actio & passio, Minor inductiue probatur. Creatio passionis non distinguitur à re creata, &c. Huic argumento respondent Bannes & Zumellus. Primò negando maiorem quæ examinabitur in art. seq. Secundò itaque neganda est minor; quia actus intelligendi passiue sumptus, quomodo est esse verbi distinguitur realiter ab ipso verbo. Ad probationem iam dictum est non esse eandem rationem de mutationibus etiam instantaneis & intellectione: quoniam terminus intellectionis hoc habet peculiare, ut illius sit obiectum, quod nulli alteri mutationi perspicuum est conuenire. Hanc responsionem videntur significasse prædicti duo Expositores, quamuis eam non satis expresserint.

Notationes circa responsiones argumentorum.

RESPONSIO ad 2. argum. D. Th. innititur vnitati intellectus cum intelligibili superius à nobis explicata, scilicet q. 12. a. 2. Contr. 3. & q. 14. a. 1. Contr. 1.

D. Responsio ad 3. latè explicatur à D. Th. inf. qu. 45. art. 6. & ibidem à recentioribus ac præsertim Ban.

ARTICVLVS II.

Utrum aliqua processio in diuinis generatio dici possit.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod processio, quæ est in diuinis, non possit dici generatio. Generatio enim est mutatio de non esse in esse corrupti opposita, & vtriusque subiectum est materia. Sed nihil horum competit diuinis. Ergo non potest generatio dici in diuinis.

2. Præterea. In Deo est processio secundum modum intelligibilem, ut dictum est: * sed in nobis talis processio non dicitur generatio. Ergo neque in Deo.

3. Præterea. Omne genitum accipit esse a generante. Esse ergo cuiuslibet geniti est esse receptum. Sed nullum esse receptum est per se subsistens. Cuius igitur esse diuinum sit esse per se subsistens (ut sup. probatum est) q. 7. a. 1. & sequitur, quod nullius geniti esse sit esse diuinum. Non q. 11. a. 4. est ergo generatio in diuinis.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 2. Ego hodie genui re.

Respondet. Dicendum, quod processio verbi in diuinis dicitur generatio.

Ad cuius euidentiā sciendū est, q. nomine generationis dupliciter vtmur. Vno modo cōmuniter ad omnia generabilia, & corruptibilia: & sic generatio nihil aliud est, q. mutatio de nō esse ad esse. Alio modo, p̄prie inuicētib. & sic ge-

Sol.

Obi. 2.

Solut.

Obi. 1.

Sol.

161

4. con. 10.

11. & op.

3. c. 52.

Art. præc.

sic ge-